Лис Микита

Лис Микита.

З німецького переробив

ІВАН ФРАНКО.

Четверте виданє.

У ЛЬВОВІ, 1909.

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ,

зареєстрованої спілки з обмеженою порукою у Львові.

Передмова до третього виданя.

Отсе вже третїй раз, дорогі Братя, стає перед Вами „Лис Микита“ в новому виданю. Друге виданє, друковане в 3.000 примірників, розійшло ся протягом чотирьох лїт. Як на наші відносини, та ще з увагою на те, що анї з першого анї з другого виданя анї 100 примірників не пішло до Росії, де живе звиш 25 мілїонів нашого народа, се треба вважати добрим знаком; здаєть ся, анї одна галицько-руська книжка доси не мала такого щастя у читачів. Надто, як зачуваємо, в Росії приготовляють окреме виданє „Лиса Микити“, підладжене більше для розуміня тамошнього народа.

Отсе третє виданє являєть ся повторенєм другого, хоч зовсїм не дословним. Я не вважав потрібним розширювати ще далї старе оповіданє або перероблювати його части. Але про те, користуючись по части увагами наших знавців, а головно деяких учителїв, а по части й своїм власним язиковим почутєм, не в одному далї розвиненим супроти 1896 р., я перед друком шліфував та перебудовував не одну строфу, усуваючи дещо таке, що менї тепер видає ся менше відповідним або слабшим, і старав ся довести по змозї до того, щоб оповіданє читало ся гладко, плавно, було ясне й прозоре, щоб із кождої строфки віяло нашим рідним, українським духом.

Далї подаю для познайомленя цікавійших читачів розвідочку про те, відки взяла ся повість про „Лиса Микиту“ і з яких жерел я зачерпнув її; ся розвідочка була як послїсловє додана до другого виданя на стор. 143—153. Жаль, що поки що наше Товариство Педаґоґічне не може спромогти ся на красші образки, що певно причинились би до піднесеня вартости книжки. У всїх народів рік-річно тисячами розходять ся виданя таких книжок з гарними кольорованими образками. А у Німців є виданє „Лиса Микити“, оздоблене більше як 150 чудовими рисунками великого німецького маляра Каульбаха. Сї рисунки самі для себе — правдива поема; переглядаючи їх нераз аж зайдемо ся зо сміху, а ще частїйше по сміху наступає глубша задума, так там майстерно схоплено дїйсне житє звіряче й людське. Ну, та чень колись і наші дїти та молодїж діждуть ся того, що зможуть за невеликі гроші діставати книжки гарні змістом і гарні на зверх.

Ів. Франко.

Передмова до четвертого виданя.

Отсе четверте виданє, по вичерпаню третього, являєть ся накладом Української Видавничої Спілки, крім дрібнїйших язикових і правописних поправок не змінене супроти третього виданя. Київське ілюстроване виданє, про яке було згадано в передмові до третього виданя, ще й досї лишаєть ся невиконаним пляном, хоча цензурні строгости, що стояли на перешкодї давнїйшому виданю в Київі, тепер належать до минувшини.

Ів. Франко.

Хто такий „Лис Микита" і відки родом?

Отся віршована казка, як Ви, дорогі Братя, певно вже читали, над котрою дехто може тілько сміяв ся, а дехто може й глубше задумав ся, міркуючи, що й у нас, між хрещеними людьми не одно таке дієть ся, про яке тут у казці розказано, — се не моя видумка, а має свою історію і то досить цікаву історію. Хоч то ніби вчена і зовсім книжницька справа — історія книжки, яку прочитаєш тай забудеш, — та про те я думаю, що не завадить розповісти Вам хоч коротенько сю історію, — може вона й між Вами кому прийдеть ся до смаку. Ну, а кому не до смаку, тому, розуміеть ся, вільно її не читати.

Та не тілько для простих людий я пишу отсі рядки. Здає ся, що й наші вчені та книжники також не дуже добре знають, хто такий „Лис Микита" і відки він родом. Бачите, вийшло ось що. Отся казка у-перве друкувала ся в часописі для дітий „Дзвінок", а відтам передрукована була окремою книжкою. На титулї я написав був так само як і тепер, що се я „з німецького переробив", а не писав виразно, з якої книжки. Чому? се зараз побачите. Та наші книжники знають очевидно одну німецьку книжку про „Лиса Микиту", — ту віршовану повість, що звичайно друкуєть ся між творами найбільшого німецького письменника Йогана Ґете і називаєть ся там „Reineke Fuchs". Наші письменники думають мабуть, що сю повість видумав сам Ґете із своєї голови, і для того ого-

лошуючи про вихід мойого „Лиса Микити“, вони гуртом пописали, що мій „Лис Микита“ перероблений із Ґете. Вийшла з того для мене неприємна річ: буцїм то я взяв свою казку з Ґетової повісти, тай по щось затаїв назву правдивого властителя, а тілько загалом написав „з нїмецького“, щоби збаламутити нетямучих. Дуже негарне діло!

Що вже робити, треба вияснити письменним і неписьменним, що і в кого я взяв і в чийому пірю пишаю ся.

Читаючи в отсїй книжечцї про пригоди Лиса, Вовка, Медведя, Зайця, Кота, Цапа і инших звірів, Ви певно мусїли пригадувати собі: „А, таке саме або дуже подібне розповідають собі і у нас прості, неписьменні люди під веселу годину!“ І справдї, оповіданя і байки про ріжних звірів і їх пригоди находять ся у всїх народів на світї, навіть у таких, що ми їх називаємо дикими. І всюди в тих оповіданях звірі говорять по людськи, поводять ся так як люди, дізнають більше або менше таких пригод, як люди. Відки се походить? Легко се зрозуміти, коли придивимо ся, як наші дїти бавлячись обертають ся зі звірями: псами, котами, курми, гусьми, і т. и. Хто не бачив як вони з ними розмовляють, витають ся, сварять ся, перепрошують ся, гнївають ся, і люблять ся? Очевидно, вважають їх чимсь рівним собі, так само розумним як і вони. Дїти не чують роздїлу між чоловіком (т. є. собою самими) і звірем, і нераз уважають звіра навіть розумнїйшим, хитрїйшим від себе. Коли Вам дїти почнуть оповідати про свої іграшки, то будуть про пса, кота чи иншого звіра говорити як про свого товариша. „Ми з Лиском робили те й те“. „Тату, чого той гусак від мене хоче, що так на мене сичить?“ „Скажіть що тому котови, щоби не дряпав ся!“ і т. и.

Колись перед тисячами-тисячами літ усї люди своєю вдачею і своїм розумом були подібні до тих дітий. Вийшовши зі стану дикости люди займали ся стрілецтвом, риболовством, і очевидно весь свій вік мали найбільше діла зо звірями. В тих часах треба й шукати перших початків отих байок і оповідань про пригоди звірів між собою і з людьми. Певна річ, що з тих самих давнїх-давнїх часів походять також перші засновки й тих оповідань, що зведені до купи в нашій казцї про „Лиса Микиту“.

Ми не говоримо сего на здогад, а маємо дуже стародавні докази, що воно справдї так було. На дві, три або й більше тисяч літ перед різдвом Христовим були вже у старім Вавилонї оповіданя про звірів дуже подібні до наших байок. Ті оповіданя списувано на глиняних табличках, поки глина була мокра, а потім її випалювано, і так вони доховали ся аж до наших часів. З деяких оповідань маємо тілько рисунки — також такі стародавнї, і з них можемо доміркувати ся, що оповіданя, до яких відносять ся рисунки, були так загально відомі, що поглянувши на рисунок кождий знав, що він значить. Те саме ми знаходимо і в Єгиптї на 1000—1500 років перед Христом; окрім писаних оповідань маємо й рисунки, з яких зараз можна пізнати, що вони відносять ся до байок і казок, де головними особами були звірі. Найславнїйші з тих рисунків є: війна котів зї щурами і осел, що грає на лїрі. Дуже красні і стародавнї байки та оповіданя, в яких говорять звірі та дерева, маємо також у жидівській Біблїї.

Відси, з Вавилона, Єгипту, від Жидів та Фенїкійців оповіданя про розмови та пригоди звірів розійшли ся на схід, до Індії, і на захід, до Греків. У Греків їх посписувано і надано їм дуже красну форму. Найстаршим грецьким байкописом був Езоп, що жив на яких

500 літ перед Христом. Його байки здобули собі широку славу між Греками, хоч сам Езоп був бідним невольником. Його байки не дійшли до нас, тілько в пізнійших грецьких і латинських перерібках. Та обік байок Греки знали й ширші казки, де головними особами були звірі. До нас дійшла одна така віршована грецька казка „Війна жаб з мишами“, якої основа певно була запозичена з Єгипту.

Дуже правдоподібно, що з Вавилонії разом зі штукою письма дістали ся також і звірячі байки та казки на схід до Індії, де розросли ся і розвили ся ще пишнійше, ніж у Греції. Індійці — народ обдарований богатою фантазією і бистрим розумом, що любить запускати ся в глубокі роздумуваня над найвисшими питанями про Бога, про призначенє чоловіка і про його житє на земли. Для вияснюваня таких високих думок вони часто вживали й звірячих байок, перероблювали старі або складали нові, що й доси глубоко зворушують нашу душу. Вчені знавці догадують ся, що й у пізнійших часах, у III і II віці перед Христом, Індійці попереймали чимало звірячих байок від Греків, що під Александром Македонським завоювали були перську державу і потім пару сот літ мали свою державу в Бактрії о межу з Індією і мали з Індією часті зносини.

По різдві Христовім починає ся нова вандрівка байок і казок звірячих і всяких инших, а власне зі сходу на захід. В самій Індії ще на 500 літ перед Христом повстав був чоловік з царського роду, що покинувши пановане зробив ся пустинником, а далї вбогим жебраком, і почав навчати людий милосердя, чесноти і рівности та любови. Він учив, що людське житє, то тяжка проба для людської душі, то ненастанне горе; що всї земні втїхи і роскоші, то отрута для душі, бо горе тим тяжше болить по них; що одинокий спосіб увільнити себе від болїв

і клопотів земного житя, се зректи ся світа, його роскошів і радощів, зректи ся батька, матери, дому, родини, маєтку і жити в побожних думах і молитвах, працюючи лише стілько, щоб їсти, а їдячи лише стілько, щоб жити. Сего чоловіка прозвали Буддою, т. є. просвіченим і просвітителем. Він став ся основателем нової віри, що розширила ся звільна по цілій Індії, а далї й геть по Азії і ще нинї числить коло 500 мілїонів своїх вірних. Отож важно, що власне незадовго перед різдвом Христовим головні проводирі буддійської церквиприрадили вислати на всї сторони світа проповідників, які мали ширити сю нову віру. Від того часу Буддова наука перейшла по за границї Індії, до Тибету, Китаю, Монґолії, Японії. Та певна річ, що буддійські апостоли ходили й на захід, до Персів, Греків, Арабів, Жидів, і коли тут не приняла ся Буддова віра, то се головно для того, що тимчасом у Палестинї повстала нова віра, де в чому дуже подібна до Буддової, а де в чому значно висша від неї — християнство. Для нас важне те, що власне від буддистів старі християне приймали деякі їх оповіданя і притчі і пристосували їх до своєї проповіді.

Християнство, що з разу стояло ворожо до грецької і римської освіти, що від римських цїсарів довго зазнавало тяжких переслїдувань, остаточно побідило і переняло в себе спадщину греко-римської освіти. Ширячи ся між півдикими народами Европи воно несло з собою також зерна просвіти, здобутки думок Греків і Римлян, в тім числї й ті байки та повісти, що становили духову страву широкої маси тих народів. Особливо звірячі байки і казки найшли серед тих народів дуже податливий ґрунт, бо тут люди жили ще в лїсах і полях, у близькім сусідстві до звірів, і певно дуже любили оповідати свої власні стрілецькі пригоди. Оті пригоди сплїтали ся з грецькими та латинськими байками; довгими зимовими вечерами люди

бажають слухати довгих, безконечних оповідань, і так помалу з коротеньких грецьких байок, звичайно заострених так, щоб із них виплівала якась глубша фільософічна думка, повставали довгі оповіданя, в яких не стілько ходило про глубоку фільософію, кілько про забавний, цікавий зміст. Особливо в XI і XII віках по Христі розвили ся такі оповіданя. В тім часї християне богато разів ходили до Азії воювати з Турками і Арабами, що принявши Магометову віру захопили були Палестину, Єрусалим, Вифлеєм і всї ті святі місця, де колись жив Ісус Христос. Отож християне йшли великими купами до Палестини воювати „за святий хрест“ і відбити у Турків Єрусалим, от тим то й названо ті війни хрестовими війнами. Здобувши Єрусалим хрестові вояки держали ся там якийсь час, мали в Єрусалимі своє королївство, жили в сусїдстві з людьми Магометової віри і попереймали від них велику силу оповідань та байок, що або були поскладані самими Арабами, або через Персів і Арабів прийшли були з Індії. Ті оповіданя принесено до Европи, їх слухали люди дуже цікаво, списували їх, перероблювали, сплїтали до купи зі своїми власними, і так повстала в Европі величезна сила гарних повістей та поем, що довгі віки були духовим кормом наших прадїдів і ще й досі не перестали нам подобати ся.

Оттодї то була зложена й наша повість про „Лиса Микиту“. Що вона не була видумана тими, хто її списував, а взята з книжок і давнїйших, з далека занесених оповідань, на се маємо докази в тім, що перші записи тої повісти зладжені в латинській мові, людьми книжними, духовними, і хоч ті записи зложені були в Льотарингії або у Фляндрії над морем (відки найбільше людий ходило у хрестові походи), то в них виступають такі звірі, як лев, папуга, леопард, яких не було тодї в Европі, а навіть згадано про якусь індійську рибу, з ко-

трої мозок лїчить недугу. Найстарше таке оповіданє має назву „Вихід невольника“ (Ecbasis captivi) і зложене було одним льотарінґським монахом коло р. 940, т. є, що на 100 лїт перед хрестовими походами. Невольник, про якого мова в тім оповіданю, се теля, заперте в стайни. Воно вириває ся на двір, біжить у гори, щоб догонити стадо погнане па пашу, та тут блудить і попадає ся в неволю вовкови. Сей хоче його роздерти, та теля пригадує йому проголошений царем супокій. Вовк запроваджує невольника до своєї печери, та тут на другий день являє ся стадо з псами виручати невольника. Починає ся облога вовчої кріпости. Вовк не боїть ся своїх противників, а тілько боїть ся лиса, і оповідає своїм слугам про свої давнїйші пригоди з тим хитрим ворогом. Та от являєть ся лис у таборі обляжників, викликає вовка з кріпости, сей гине на рогах вола, а невольника, теля випроваджують із печери. В се головне оповіданє про теля вставлено оповіданє про неприязнь лиса і вовка.

Як уже згадано, підчас облоги вовк оповідає своїм слугам, чому він боїть ся лиса. То раз цар лев був занедужав. Усї звірі зібрали ся до него, тілько лис не прийшов. Уже вовк намовив царя, що лиса треба за се замучити і вбити, коли ось надходить лис і каже, що вилїчить хорого царя. У него є мозок індійської риби, ним він натре царські крижі; а тимчасом треба з вовка здерти шкіру і обгорнути нею хорого царя, то його горячка мине ся. Се так і зроблено, лев виздоровів і зробив лиса своїм найстаршим міністром.

Те саме оповіданє про хорого льва, якого лис вилїчив якимись зїлями і здертою з вовка шкірою, є основою другої латинської поеми, що зложена була у Фляндрії в початку XII віку і має назву „Isengrimmus“ (то таке прозвище вовка). Якпх 50 лїт пізнїйше зложена була третя латинська поема „Reinardus“ (се назва лиса), да-

леко ширша від попереднїх; тут зведено до купи 13 оповідань, із яких деякі находять ся і в нашій перерібцї „Лиса Микити", а власне:

1. оповіданє про те, як лис учив вовка хвостом ловити рибу (у нас пісня одинацята стор. 120—123);

2. оповіданє про те, як вовк був баранам за ґеометра (у нас пісня перша, стор. 2—4);

3. оповіданє про те, як лис сповідав когута (у нас пісня десята, стор. 102—108):

4. оповіданє про те, як вовк у кобили лоша купував (у нас пісня девята, стор. 96—98);

5. оповіданє про барана, що сам хотів скочити вовкови в нащеку (у нас пісня сема, стор. 68—70).

Оті латинські віршовані оповідання швидко розходили ся по манастирях, школах, а далї й по дворах учених панів у Франції, Німеччинї та Нїдерляндах. Двірські співаки, вандрівні школярі та рицарі розносили їх що-раз далї, переробляли їх на народнї мови: французьку, німецьку та нїдерляндську. Найважнїйша і найширша перерібка — французька. Се властиво не одна повість, а цїлий ряд повістий, майже не повязаних одна з одною, раз коротших то знов довших. Ті повісти писані ріжними людьми в XI і XII віках, були надруковані аж в XIX віцї і заповнили 4 здорові томи; вони разом мають мало що не 50.000 віршів.

Загальна їх назва „Повість про Ренара" (Le Roman du Renart), а поодинокі повісти називають ся „браншами", тоб то по нашому „галузями". Таких галузїв було, здаєть ся, значно більше; до нас доховало ся їх 36. Та вони разом не творять цїлости, а та подія, що в пізнїйших перерібках, а також і в нашім „Лисї Микитї", є осередком повісти і громадить докола себе всї инші оповідання, себ-то власне оповіданє про суд льва, про

триразове кликанє лиса, про його засудженє, про хитрощі, якими він викрутив ся від смерти і про поєдинок лиса з вовком, хоч і находить ся в старофранцузькій поемі, та є там тілько одною галузею в ряді инших, а не осередком цілости.

Із французької мови переробив сю повість на староніменцьку мову коло р. 1170 альзатьский рицарь Генріх Ґліхезер. Він дуже вкорочував французькі оповіданя, декуди додавав дещо нового, але також не вмів зробити з розрізнених пригод одної цілости.

Доволї вдачною пробою скомпонованя такої цілости треба вважати італїянську перерібку одної части французької поеми, а то власне тої части, де розказано про суд льва над лисом. Італїянська перерібка має назву „Райнальдо“; вона дуже коротка супроти французької поеми і не здобула собі ширшого впливу.

Аж нідерляндському поетови Віллємови, що коло 1250 р. переробив повість про лисові пригоди на нідерляндську (долїшньо-нїмецьку) мову, удало ся се дїло. Оповіданє про суд льва він зробив тою основою, довкола якої громадять ся инші оповіданя, як хрусталї довкола спільного ядра. Віллємова поема була коло 1280 року перекладена на латинські вірші і пізнїйше перероблювана на прозу (по нідерляндськи, друковано 1479 і 1485, по нїмецьки друк. 1498, по бельґійськи друк. 1564). Старонїмецьку прозову перерібку, де лис називає ся „Reinke“, переклав в р. 1794 великий нїмецький поет Ґете на нїмецькі гексаметри, держачи ся старої друкованої книжки майже крок у крок; його перерібка називає ся „Reineke Fuchs“ і відновила славу старо-нідерляндської повісти в цілім світї.

Від кінця XV віку, коли були надруковані прозові перерібки старих повістий про лиса, повісти ті стали ся

улюбленою людовою книжкою в Німеччині, Нідерляндах, Бельґії, а відси переходили чи то в перекладах, чи в устних оповіданях до инших народів. Устні оповіданя людові, дуже подібні до „галузїв“ старофранцузької поеми, здибаємо у всїх европейських народів; є їх чимало і у народів славянських, а особливо у Русинів, Москалїв і Сербів, хоч писані, книжні перерібки французької поеми в давнїйших часах сюди не заходили. Дуже богато оповідань про лисові та вовкові пригоди оповідають собі семигородські Саксонцї, що осїли тут ще в XV і XVI віках. Навіть в устах галицьких Жидів, що не вміють читати по нїмецьки, чув я широке оповіданє про лиса, зовсїм подібне до основної повісти в нашій поемі; те само оповіданє записано навіть з уст південних Муринів Готтентотів у полудневій Африцї, де воно було занесене европейськими проповідниками разом з наукою Христової віри; віра Христова у них не приняла ся, а оповіданє про лиса і вовка лишило ся в їх тямцї.

Треба менї ще сказати кілька слів про свою перерібку сеї стародавньої повісти. Пишучи її, я взяв тілько головну раму нідерляндської поеми Віллєма, значить, ту саму, що є і в нїмецькій книзї про Райнке і в Ґетевім перекладї, та виповнював ту раму зовсїм свобідно, черпаючи і з старофранцузьких „галузїв“ і з богатого скарбу наших людових оповідань. Бажаючи написати книжку для молодїжи, я мусів із старого твору, а значить і з того, що є у Ґете, повикидати богато такого, що зовсїм не годить ся для молодїжи. Натомісь я повводив із старих оповідань та з наших людових байок дещо нового, так що загалом у другім виданю моєї перерібки враз із тим оповіданєм, що становить рамку цїлости і тягне ся через усї піснї, вплетено трицять більших або менших оповідань і уступів.

І ще одно. Я бажав не перекласти, а переробити стару повість про лиса, зробити її нашим народнїм добром, надати їй нашу національну подобу. Я, щоб так сказати, на чужий, позичений рисунок накладав наші руські колїри. Дословно я не перекладав нї відки анї одного рядка. Чи се хиба, чи заслуга моєї працї — в те не входжу, досить, що з сего погляду вона моя. Друге виданє, що виходить у протягу трьох лїт, дає менї хоч скромний доказ, що я з'умів попасти в тон нашого народнього оповіданя, з'умів дійсно присвоїти сей твір нашому народови.

Нове третє виданє „Лиса Микити" являєть ся перед читачами значно змінене. Вже одно те, що невідповідну до духа нашої мови старосвітську правопись перемінено на фонетичну, що позволяє віддати гнучкість та мельодійність нашої мови. Та в другім виданю сама поема значно розширена і доповнена; з девятьох пісень першого виданя зробило ся дванацять. І в тих частях, що лишили ся з першого виданя, мало котра строфка лишила ся без зміни, богато дечого пододавано, повигладжувано, повиправлювано. Я дбав про те, щоб мова моєї перерібки, не тратячи основного характеру галицько-руського наріччя, все таки не разила й Українців і наближувала ся до тої спільної Галичанам і Українцям лїтературної української мови, якої витворенє так дуже потрібне для нашого суцїльного лїтературного розвою. За цїнні уваги при роботї дякую тут мойому щирому приятелеви М. Вороному.

Ів. Франко.

Пісня перша.

Надійшла весна прекрасна,
Многоцвітна, тепла, ясна,
Мов дівчи́на у вінку;
Ожили́ луги, діброви,
Повно гамору, розмови
І пісень в чагарнику́.

Лев, що царь є над звірями,
Пише листи з печатками,
Розсилає на весь світ:
„Час настав великих зборів!
Най зійдесь до царських дво́рів
Швидко весь звірячий рід.“

Ось ідуть вони юрбами,
Мов на відпуст з корогвами —
Все, що виє, гавка, квака;
Лиш оден мов і не чує,
В своїм замку знай ночує
Лис Микита, гайдамака.

Ой не даром він ховаєсь!
Знать сумлінє обзиваєсь:
„Кривдив ти звірячий люд!“
Тимчасом в своїй столиці
Царь засів поруч цариці,
Щоб творити звірям суд.

Перший вийшов Вовк Неситий.
„Царю, — каже, — від Микити
Вже мені хоч пропадать!
Діток моїх бє, кусає,
А Вовчицю обмовляє
Так, що й сором повідать!

„А й мене — хибаж то чесно? —
Як він хитро і облесно
Мало в гріб раз не вігнав!
Се було ще того разу,
Як я з царського указу
Мировим суддєю став.

„От до мене вбіг Микита!
„Вовче, справа знаменита!
Штири Барани ось тут.
Їм лишила ся по батьку
Гарна частка поля в спадку,
І на твій здають ся суд.

„Бачиш, почали сварить ся,
Анї руш їм поділить ся —
Ґеометри в них нема.
Я веду їх в сюю нетру:
Будь їм ти за ґеометру, —
Праця буде не дарма.“

„Втішивсь я — нема що крити.
Бачте, Баранів мирити
Дуже я люблю над все:
Як зроблю їм справу в поли,
То вам жаден з них нїколи
Вже рекурсу не внесе.

„От я швидко збираю ся,
З Баранами витаю ся —
Хлопції повні, як стручки!
„Ну бо, хлопції, поспішімо,
На той спорний ґрунт ходімо!
Маєте пальки, дрючки?“

„Все є, — кажуть, — все готове!“
Вийшли в поле Баранове,
Стали мірять — ні, не йде!
Тут за много, там за мало,
В шир не хочуть, вздовж не стало,
Бо тут ліпше, там худе.

„Далі каже Лис Микита:
„Тут одна лиш стежка бита
Вас до правди заведе.
Вовче, стань на середині,
А з них кождий в сій хвилині
На ріг ниви най іде.

„Станьте й стійте там спокійно,
Кождий уважай подвійно!
Як я крикну: раз, два, три, —
То з вас кождий без уговку
Як найшвидше к пану Вовку
Що є сили просто дри!

„Хто найшвидше дочвалає,
Вовка з місця геть зіпхає,
Мати-ме найбільшу часть.
Зрозуміли?“ „Зрозуміли!“
„Ну, ставайтеж, і до цілі
Най вам Бог добігти дасть!“

*

„В середині став я радий,
Не доміркував ся зради,
А Микита на межи
Аж у собі радість тисне —
Як не гаркне, як не свисне:
„Раз — два — три! А враз біжи!“

„Ледво крикнув Лис Микита, —
Гей, як рушили з копита
Барани у той сам час!
А як збили ся до купи,
То вам наче штири ступи
В мене гопнули нараз.

„Штири Барани від разу
Мої кости на логазу,
Бачило ся, потовкли:
Я лиш зіпнув, закрутив ся,
Тай на землю покотив ся,
Очи кровю заплили.

„Та прокляті Бараниска
Не вважають, що смерть близька,
Що зомлїлий я лежу:
Сей рогами з відси пхає,
Той в противний бік штовхає,
Щоб посунути межу.

„Довго ще так правувались,
Що хвилини розбігались,
Тай рогами в мене бух!
А Микита, той собака,
Реготавсь, аж лазив рака,
Що так з мене перли дух.

„І були б за нюх табаки
Там на вічну ганьбу таки
Вовка вбили Барани,
Та дав Бог, моя Вовчиця
Там надбігла подивить ся, —
Аж тоді втекли вони.“

Хоч як жалібно сю повість,
Мов сумную дуже новість
Вовк цареви голосив,
То цариця хихоталась,
Тай царь, щоб не зняв ся ґалас,
Ледво в собі сміх дусив.

Гектор, цуцик, неборака,
Став на лапки тай балака:
„Царю, страже наших прав!
Ковбаси я мав шматочок,
Тай сховав її в куточок, —
Лис і тую в мене вкрав!“

Кіт Мурлика скочив жваво:
„Бач, яке собаче право!
Ковбаса була моя!
Що Лис злодій, я не спорю,
Але ковбасу в ту пору
В ковалихи викрав я!“

„Чиста правда, що й казати —
Рись почав так промовляти, —
Лис Микита злодій є.
Він сумлїнє, честь і віру
За дриглї, горівки міру
Без ваганя продає.

„Таж то нехрист, таж то Юда!
Патріот — у него злуда!
Хто-ж добра б від него ждав?
Знаю я його натуру!
Він царя б жидам на шкуру
За свинини фунт продав.

„Заяць ось — душа спасенна,
Як жиє, ні в ніч, ні денно
Зла нікому не хотів.
Ну, пішов він до Микити,
Той, бач, мав його навчити
Тропарів і кондаків.

„Ой, гірка була наука!
Лис від разу взявсь до бука, —
А прийшли на пятий глас,
Він струснув Зайця мов грушу,
Був би витряс з него й душу;
Як би я його не спас.“

Аж ось виступив до трону,
Щоб взять Лиса в оборону,
Стрий його, Борсук Бабай.
„Добре то старі казали:
Жди від ворога похвали!
Що тут наплели, гай, гай,!

„І не сором вам, Неситий,
Власну ганьбу розносити,
Відгрівати давну плісNь?
А ви красше б нагадали,
Як ви з Лисом мандрували, —
То правдива, свіжа пісNь.

„Вірним другом був Микита,
Але ваша злість несита
Злом платить найліпшу річ.
Раз ото степами йшли ви,
Голод мучив вас страшливий,
Хоч коліна власні їдж!

„Аж тут чути: „Гатьта! вісьта!“
Їде шляхом хлоп до міста,
З рибою на торг мабуть.
„Гей Лис каже, — мисль щаслива!
Брате, буде нам пожива,
Лиш гляди та мудрий будь!“

„Скочив Лис з одного маху,
Бач, і впав посеред шляху,
Мов здохлий простяг лапки.
І лежить оттак простертий —
Він жеж міг пожити смерти
Від мужицької руки!

„Хлоп над'їхав — що за диво!
З воза зліз, за камінь живо,
Щоб його добити там.
Далі бачить — він не диха!
„От мій зиск — промовив стиха —
На клапаню буде блам.“

„Взяв Микиту за хвостину
Тай на віз між рибу кинув,
Сів і їде в божий час.
А Микита, той проноза,
Пуж метати риби з воза,
В кадці лиш лишив ся квас.

„Риб не стало, Лис мій в ноги!
Здибав Вовка край дороги, —
Той остатню щуку мне.
„Ну-бо, брате Миколайку,
Ти лишив для мене пайку?
Погодуй тепер мене!“

„О — говорить Вовк Неситий —
Осьде пай твій знаменитий!
На, смакуй, та не вдавись!“
І — зміркуй безодню злости! —
Дав йому лиш самі ости
З риб, що вкрав так сміло Лис!

„А для Зайця річ нелюба,
Що надрав учитель чуба?
Ніби нас не драли всїх?
Хтож то бачив, щоб наука
Йшла до голови без бука?
Се розмазувать — лиш сміх.

„А той цуцик, Гектор куций,
Сам спіймавсь на своїй штуцї!
Кіт Мурлика нам сказав:
Ковбасу ту знакомиту,
За що скаржить він Микиту,
Сам він у Мурлики вкрав.

„Мій братанок — муж побожний.
Всякий проступок безбожний
Є для него наче хрін.
Ось вже цїлий рік минає,
Як твердий все піст тримає,
Не бере в рот мяса він.

„Я вже сам нераз журив ся,
Що так голодом зморив ся“ —
Тут урвав нараз Бабай...
Бач, кумпанія чимáла
Бог зна з відки причвалала
З криком, шумом в царський гай.

Старий Півень перед веде,
За ним по два у ряд іде,
Несуть мари на плечах:
А на марах Курка лежить,
За марами весь рід біжить —
Плач і лемент, ох і ах!

Півень перед троном царським
Крикнув тенором лицарським:
„Милосердя, царю мій!
Вся надія наша вбита!
А убійця — Лис Микита!
Най нас суд розсудить твій!

„Ми в манастирі святому
Проживали й зла нікому
Не чинили. Та нераз
Бачив я, що попід брами
Лис мишкує, — все за нами
Своїм хижим оком пас.

„Я сї штуки добре знаю,
Своїм дітям повідаю:
„Стережіть ся, крий вас Біг!
В лїс менї не вибігати,
Бо там ворог наш зубатий,
Він житя вас збавить всїх.

„Аж тут раз стук-стук до брами:
В волосянцї перед нами
Став Микита як мона́х,
Повитав нас благодатю,
І з цїсарською печатю
Лист отвертий мав в руках.

„Ось вам, каже, лист безпеки!
Каже царь, щоб від теперки
Між звірями був спокій,
Щоб братав ся Вовк з Вівцями,
І щоб я на віки з вами
Був як друг, як брат, як свій!

„Бач, пустинником я став ся,
І від мяса відцурав ся,
Їм лиш зїллє й дикий мід.
Мир вам, діти! Жийте з Богом!“
І вклонившись за порогом
Він пішов собі у світ.

„Ну, тут дітям я говорю:
„Воля діти! Можна з двору
Нам по стернях погулять!“
Радість, втїха, спів між нами!
Всї ми рушили за брами, —
Та не всїм прийшлось вертать.

„Лиш ми вийшли, — гульк з укритя
Як не скочить Лис Микита,
Тай хахап мою дочку!
Я як крикну: Кукуреко!
Але він вже був далеко,
Вже сховав ся у лїску.

„Я кричу, мов в дзвони дзвоню...
Вірні пси за ним в погоню
Кинулись — та, Боже мій! —
Принесли лиш труп бездушний!...
Так той злодій непослушний
Зневажає наказ твій!“

Царь сказав: „А що, Бабає?
Дуже острий піст тримає
Твій братанок! Бачиш сам,
Як то він спасає душу!
Ні, конець зробити мушу
Всім подібним хапунам!"

І Медведя зве Бурмила:
„Як тобі в нас ласка мила,
Друже, меч свій привяжи,
Йди до Лиса, най, моспане,
Зараз тут на суд мій стане, —
Строго-строго накажи!

„А вважай на ту падлюку,
Щоб не вдрав яку він штуку,
Бо то, брате, хитрий звір!"
„Що, мене б він смів дурити?" —
Закричав Медвідь сердитий,
Тай потяг в Микитин двір.

Лісня друга.

Гей хто в лісі не буває,
Той не бачив, той не знає,
Як Микита Лис жиє.
Лисовичі — славний замок,
Не один там хід і ґанок,
Ям, скриток чимало є.

Лис Микита в своїй буді
Спочива собі по труді,
Аж нараз почув: Стук, стук!
Глянув — ой, небесна сило!
Аж се сам Медвідь Бурмило,
А в руках страшенний бук.

„Гей Микито! Де він, ланець?
Вилїзай! Ось я післанець
Від саміського царя!
Наробив ти зла богато,
Злий на тебе Лев, наш тато, —
То й спокутувать пора!

„Кличе царь тебе на суд:
„Най менї явить ся тут
Лис Микита, гайдамака!
А не хоче йти в мій двір,
На тортури, під топір!
Най пропаде мов собака!“

Лис Микита счу́лив вуха,
Коло брами пильно слуха
Тих грізних медвежих слів.
„Ех, — гадає, — що-б зробити,
Сего дурня раз провчити,
Щоб так гордо не ревів!“

Хитро в шпарку зазирає,
Чи де засідки не має?
Але ні, Бурмило сам!
Ну, тоді він вийшов сміло,
Втїхою лице горіло:
„Вуйку, ах, витайтеж нам!

„Вуйку, ви-ж се? Бійтесь Бога!
Так далекая дорога,
А такий на дво́рі скавр!
Ви втомились, ви без духа,
Піт вам скрізь тече з кожуха!
Щож то, наш вельможний царь

„Иньших вже послів не має,
Що найліпших посилає,
На найстарших труд валить? —
Ну, подвійно ряд я тому,
Що хоч раз до мого дому
Гість так чесний загостить.

„Суд для мене — з маслом каша!
Знаю бо, що мудра ваша
Рада захистить мене.
А як ви за мене слово
Скажете, то все готово,
Царський гнів тяжкий мине.

„Вуйку, ми-ж одного роду!
З вами я в огонь і в воду!
Лиш сю нічку ще заждіть!
Гляньте, небо змрачене,
Ви втомили ся, а в мене —
Вибачте — болить живіт“.

„А се що тобі, небоже?“
„Ох, вуйцуню, страх негоже!
Я-ж пустинник, то й не слід
Мяса їсти. Ось і мушу,
Щоб не брать гріха на душу,
Ссати той обридлий мід.“

„Мід? — аж крикнув пан Бурмило, —
Мід обридлий? Божа сило!
Я-ж за мід би й душу дав!
Де він? Де його купуєш?
Як мене ним утрактуєш,
Вірь — не будеш нарікав.“

„Вуйку, — каже Лис, — се жарти!“
„Жарти? Дай лиш зо три кварти,
То й присягою скріплю!
Мід, се райський корм чудовий!
Все за мід я дать готовий,
Над усе я мід люблю!“

„Га, як так, мій вуйку милий,
То ходім! хоч в мене сили
Дуже мало — що робить!
Розказ твій, то голос з неба.
Для так чесних го́стей треба
Сил, здоровля не щадить.

„Не далеко тут — ось тільки
Буде відси зо чверть мильки —
Є богатий хлоп Охрім.
В него меду тьма безбожна,
Що не то що їсти можна,
Але хоч купай ся в нім!“

„Ой! — зітхнув Медвідь Бурмило, —
Аж на серці замлоїло!
Ну, Микито, ну, біжім!“
Сонце сіло вже за гори,
Як добігли до обори,
Де богатий жив Охрім.

На землї там, близь города,
З дуба грубая колода
Бовванїла. Майстер Гринь
Хтїв по-здовж її лупати,
То й почав з кінця вже гнати
Здоровенний в щілку клин.

З на дві пяди вже отверта
Щіль була; колода вперта
Про тото не трісла ще,
Лиш від клина заскрипіла,
Нїби зуби заціпила
Прохрипівши: Ов, пече!

„Вуйку! — шепче Лис Микита, —
Ось колода ся відкрита —
Ти пощупай їй під бік!
Хоч крива вона та сіра,
Та в нїй меду що не міра.
Відси й я нераз волік.

„Глянь, вже темно по долинї.
Хлоп давно лежить в перинї,
То-ж нїчого ти не бійсь!
Їж до схочу в імя Боже!
Я постою на сторожі...
Ну лиш, сміло в шпарку лїзь!“

„Спасибіг тобі, небоже! —
Рік Бурмило, — стій, щоб може
Не надлїз який злий дух!
Ой, вже чую запах меду!
Ти, небоже, стань з переду,
На до рук отсей обух!“

І за сим Медвідь Бурмило
Лаби, голову й карчило
В ту широку щіль запхав;
Лис тимчасом трах! обухом,
Клин із дуба вибив духом,
І Бурмила дуб спіймав.

„У! — сказав дуб, — є ще сила!“
Гей, як вхопить він Бурмила,
Аж стріщав у него лоб.
„Вуйку! — крикнув Лис Микита, —
Правда, шпарка знаменита!
Знав де мід ховати хлоп.“

А Медведя заціпило!
Стогне, сапа мій Бурмило,
Але дуб трима й трима.
Шарпнув вуйко зо три рази,
Затріщали лаби й вязи,
Але вирвати — дарма!

„Вуйку, — каже Лис, — як чую,
Дуже вам медок смакує,
Та мабуть вас муха тне.
Їжте-ж, але міру майте,
Бо як об'їсте ся, знайте:
Мід вам пупом поплине.“

Та Медведю не до меду!
Крутить задом, а з переду
Дуб держить мов у кліщах..
То він шарпне, дряпне, смикне,
Далї з болю як не рикне,
Аж почули в небесах.

Лис на кпи його здіймає.
„Бач, як вуйко мій співає!
Вуйку, що за нута се?
Вуйку, вуйку, будьте тихо!
В хатї світло — буде лихо!
Вуйку, хлопа біс несе!"

А Охрім, богач-мужик
Пробудив ся — що за рик?
Виглядає у кватиру —
Що за диво? При колоді
Щось чорніє... Може злодій!
Хлоп хапає за сокиру.

Вибіг з хати, приглядаєсь:
Се Бурмило борикаєсь!..
Репет підійма Охрім:
„Гей, сюди, сусїди любі!
Ось Медвідь зловив ся в дубі!
Гей, Медведя бить біжім!"

У! Кипить в селї трівога!
Наче ті вовки з берлога
Позривались мужики.
В чім хто був, в тім вибігає,
Що попало, те й хапає
Як оружє до руки.

*

Як прискочуть до Бурмила —
В сего ціп, у того вила,
В баби кочергá в руках,
А Охрім з тяжким обухом —
Кинулись на вуйка духом!
Лиш луп-цуп! та трах-тарах!

Біль додав Бурмилї сили:
Як не шарпне — Боже милий!
Шкіру всю з чола зідрав!
Ще раз шарпнув — вирвав лапи,
Але шкіру й кіхті-дряпи
Дуб немов своє забрав.

„Вирвавсь! вирвавсь!“ закричали
Люде, в ростїч поскакали,
А Бурмило трух-трух-трух!
В лїс, у корчі збіг борзенько,
Ляг та стогне так тяженько,
Мов би з него перло дух.

Аж тут суне Лис Микита.
„Ну, вуйцуню, — мовить — сита
Вже душа? а добрий мід?
Тай гаразд ви попоїли!
Хочете, я що недїлї
Справлю вам такий обід!

„Ой, а я трохи́ не плакав,
Як там з вами хлоп балакав:
Я гадав, що буде бить.
Ну, та бачить ся, ви чемно
З ним розстались, - дещо певно
Вам за мід прийшлось платить.

„Е, що бачу! Ви з гризоти
Вбрались нїби на зальоти
У червоні сапянцї!
А сю шапочку червону
Де купили? Чи до дому
Несете її доньцї?...“

Так Микита насміхав ся,
А Бурмило лиш метав сь,
Та бурчав собі під ніс.
Аж на третїй день ходою
Він з тяженькою бідою
Ледве в царський двір прилїз.

Як побачив царь ясенний,
Що Медвідь такий нужденний,
То аж руки заломав.
„Гей, Бурмило, любий друже,
Хто се збив тебе так дуже
Та зо шкіри обідрав?„

„Царю, пане! — рік Бурмило, —
Горенько мене постигло!
Се Микита все зробив.
Через нього муки много
Я приняв, — ох, мало свого
Я житя не загубив!“

Ух! затупав царь ногою!
„Я короною ось тою
Заклинаюсь: не уйде
Сей злочинець злої муки!
Дай менї його у руки,
То до завтра не дожде!“

Потім троха мисли ладив
І з сенатом раду радив:
Щоб Микиту взять на гак,
Постанову мав велику.
Прикликá Кота Мурлику
І до него мовить так:

„Ти мій вірний Кіт Мурлика,
Хоч постава не велика,
Та розумний ти за трьох.
Ось тебе я шлю: піди ти
Сам до Лиса до Микити,
У його злодійський льох.

„І кажи, щоби як стій
Він у двір явив ся мій!
Загрози йому, що гака
Не мине й тяженьких пут,
Як на суд не стане тут
Лис Микита гайдамака!“

Кіт Мурлика поклонив ся
І в дорогу спорядив ся,
Хоч по шкірі дер мороз;
Страх не рад він був тій чести,
Та що царь дав, їдж до решти!
Сперечати ся не мож.

Пісня третя.

Кіт Мурлика до дороги
Добре взяв за пояс ноги,
В торбу впхав печену миш,
І лїсочком, холодками
Так на підвечерок са́мий
Він прибув до Лисови́ч.

Стукнув в браму, дожидає...
Лис в кватирку виглядає.
Кіт Мурлика шапку зняв,
Поклонивсь йому низенько,
Привитав його борзенько,
Тай такі слова сказав:

„Не прогнївай ся, нанашку!
Не приніс я жадну фрашку,
Але царський вам наказ:
Другий раз се царь, наш владця,
Через свойого післанця
На свій суд ось кличе вас.

„Що тут довго говорити!
Дуже царь на вас сердитий,
Тож я раджу вам: ходїть!
Царь покляв ся на корону:
Як не ставитесь до трону,
То пропащий весь ваш рід“.

„Мурцю! — скрикнув Лис Микита, —
От не ждали! От візита!
Боже милий, як я рад!
Ну, ходи в мої обійми!
А про те казать не сьмій ми,
Щоб як стій іти назад!

„Таж Лисиця, твоя тітка,
Так тебе видає з рідка,
Що не пустить нас під ніч.
А маленькі Лисенятя,
Чиж вони пустили б брата?
Ні, то неможлива річ!

„Повечеряєм гарненько,
Проспимо ся, а раненько
Холодком — тай в божу путь!
Я про царський суд не стою.
А що рад піду з тобою,
Ти про сеє певний будь!

„Он з Медведем инше діло!
Ти розваж: прийшов Бурмило
Мов розбійник у мій двір.
Тай до мене з криком, фуком,
З величезним в лапах буком —
Я-ж малий, слабенький звір!“

„Ой нанашку, — рік Мурлика, —
Ласка ваша за велика...
Але ліпше ми не ждім!
Ніч чудова, місяць світить...
Попрощайте жінку й діти,
Тай у путь як стій ходім!“

„Мурцю, — каже Лис, — май розум!
Ніч не тітка, ми не возом
Будем їхать, ні літать.
Всяка погань лісом лазить,
Нуж-но хто на нас наважить!
Ні боротись, ні втікать!“

Ті слова Кота Мурлику
Кинули у дрож велику.
„Ваша правда, — він сказав. —
Мушу на ніч вже лишить ся...
Та скажіть, щоб поживить ся,
Де б я тутка що дістав?“

„Щож, не гнівайсь, Мурцю дільний!
Чоловік я богомільний,
Піст твердий держу день в день.
Та тобі вже я придбаю
Найсмачнійше, що лиш маю:
Крижку меду з'їж лишень!“

„Меду? тьфу! — відрік Мурлика. —
Най Бурмило мід той лика!
Ним мене ти не вкормиш!
Та у вашому фільварку
Чейже є де в закамарку
Хоч одна порядна миш?“

Лис Микита рік до Мурка:
„Ти жартуєш! Навіть Турка
Я-б мишми не трактував!
Що ти видумав небоже!
Миши їсти!... Милий Боже!
Про таке я й не чував!

„Та як ми́шей ти бажаєш,
Мурку любий, — тут їх маєш,
Що хоть ними гать гати!
Тут у війтовім будинку
Мишей тьменна тьма, мій синку,
І близенько нам іти!“

„Ах, нанашку мій наймильший,
Поведіть мене на миши!
Я на миши дуже звик!“
„Добре! Так ходи-ж за нами!“
І полїзли бурянами
Аж де війтів був курник.

Там в стіні дїра пробита,
Нею часто Лис Микита
Нічю в курятник гостив;
Вчора ще пустив він крови
Війтовому когутови,
Аж когут і дух спустив.

Війт зо злости счервонївши,
З когута лиш пірє вздрівши,
Крикнув, „ Ні, вже не стерплю!
Мушу злодія зловити!“
Край вікна дав присилити
Мотузяную петлю́.

Лис Микита се пронюхав,
Тай говорить: „Мурку, слухай,
Як там мишки цвіркотять,
Мов горобчики невинні!
А ось тут і дїрка в глинї —
Тілько влїзти тай хапать!“

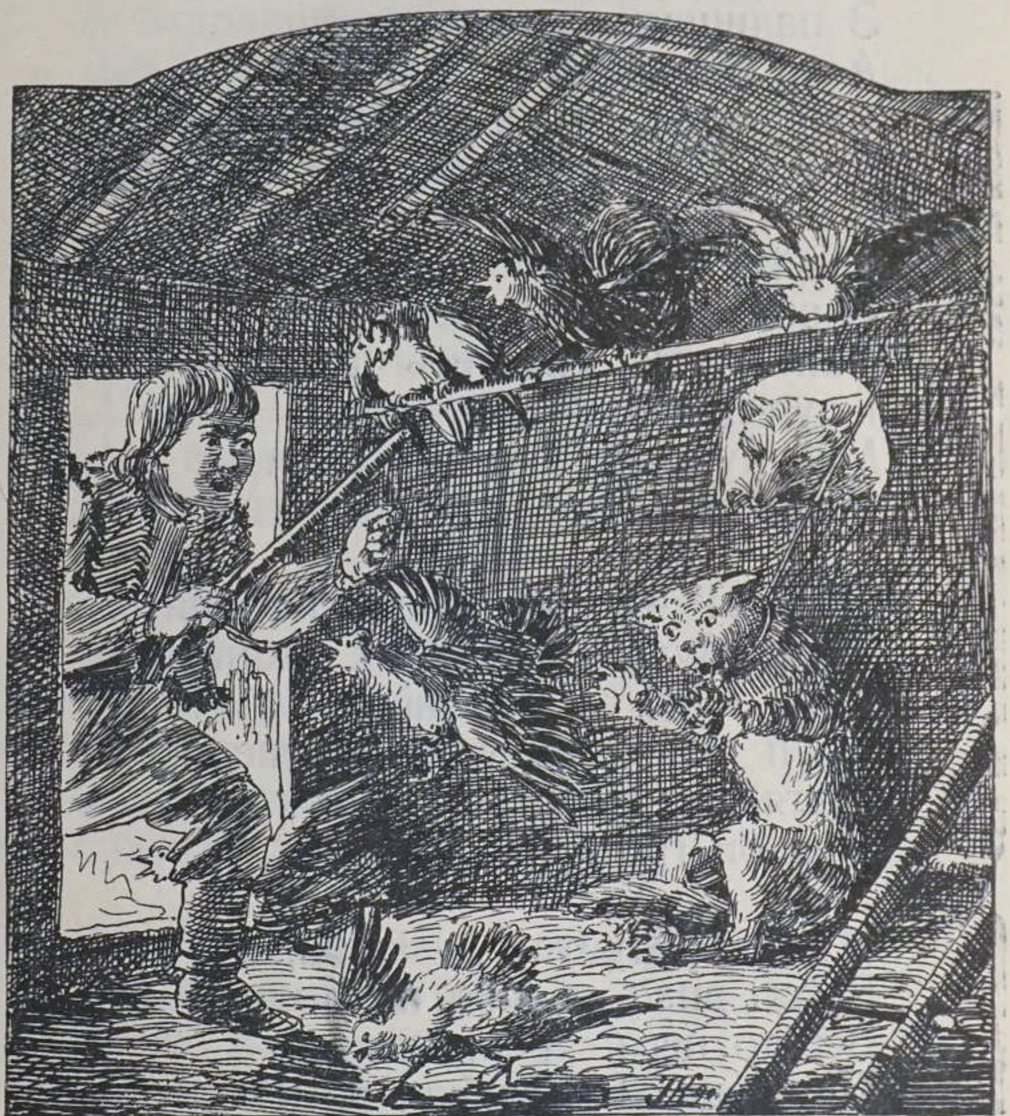
„А безпечно-ж тут, нанашко?
Нині за біду не тяжко,
А війти, то хитрий люд!“
„Га, говорить Лис зрадливий, —
Хто занадто боязливий,
Най такий покине труд!

„В середині там не був я,
І про хитрощі не чув я,
Та коли боїш ся ти,
То ходім раднійш до дому,
Повечеряєм по свому:
Редьку й медові соти́.“

Кіт Мурлика застидав ся.
„Що, гадаєш, я злякав ся?“
До Микити він озвавсь.
„Страх не є котяче діло!“
І у дірку скочив сміло.
І шасть-прасть! в сильце спіймавсь.

Ой, повис він у воздухах,
Затрепавсь, та по тих рухах
Шнур ще дужше горло стис.
Кинувсь — вдаривсь до одвірка!
А з гори, де клята дірка,
Заглядає зрадник Лис.

„Ну, що, Мурцю мій наймильший, —
Каже він, — смакують миши?
Правда, що за пишний смак!
Хочеш соли? Я покличу,
Або в війта сам позичу, —
Чи волиш вже їсти й так?...

„Ого-го, вже й ти співаєш!
Але славний голос маєш!
Тенор! Ах, люблю на смерть!
Жалібно, аж ллє ся в душу!...
Ох, бігме, я плакать мушу...
Ну, спасибіг за концерт!“

Раптом двері заскрипіли,
Війт роздягнений, спотїлий
З палицею сам впада;
А за ним сини і слуги,
Сей з ременем, з буком другий —
Ось де Мурковии біда!

„Бийте злодія! — війт крикнув, —
Вчора когута нам смикнув!
Бийте, поки спустить дух!“
І луп-цуп! летять удари...
Мій Мурлика з уст ні ї пари,
Мов осліп уже й оглух.

„Бийте!“ — війт кричить і кропить.
В тім Мурлика скік! як вхопить
Пана війта за сам ніс!
Хруп тай хруп, мов миш велику,
Кіхтями роздер всю пику,
Мов би гречку грабав біс.

„Ґвалт! ратуйте!“ — крикнув з болю
Війт і впав як сніп по долу.
Всї до него. „Гей, світїть!
Гей води! Гей губки, вати!“
Кинули ся кров спиняти, —
Вже й не в голові їм Кіт.

А в Кота тверда натура:
Лиш відсапав тай до шнура,
Взяв ся гризти і кусать.
Далї шарпнув ся що сили,
Шнур урвав ся і в тій хвили
Кіт свобідно міг гасать.

Ну, він мишей відцурав ся,
В курнику й не обзирав ся,
А задравши хвіст, як міг
Драпнув в дірку, та до ліса,
А лісами, мов від біса,
Просто в царський двір прибіг.

Як уздрів його Лев-батько
Збитого мов кисле ябко,
З злости аж позеленів.
„Що? — кричав звірів правитель, —
„Чи знов сміє той урвитель
Насміхатись з моїх слів?

„Ні, вже того за богато!
Будь я пес і пес мій тато,
Коли се йому прощу!
Військо шлю на гайдамаку!
Скоро зловлю, — на гиляку,
І гніздо все розтрощу!“

Грізно царь ревів і тупав,
Був би Лиса з кістьми схрупав,
Як би мав його в руках.
Аж як гнів пройшов безмірний,
Виступив Бабай покірний,
І сказав при двораках:

„Царю, явна річ, не скрита:
Вольний є козак Микита,
Право-ж каже тричі звать
Винного на суд твій, пане.
Аж як третїй раз не стане,
Суд заочний видавать.

„Що в тім правди чи неправди,
Що про него клеплють завжди
В те не входжу, — та для всїх
Рівне право! Тож пішли ти
І мене ще до Микити,
Чей прийде до твоїх ніг.“

Царь махнув лиш головою,
Дав знак згоди булавою,
Та ні слова не сказав;
А Бабай як стій зібрав ся,
У дорозї поспішав ся,
В Лисовичах на ніч став.

Пісня четверта.

Лис собі в вечірню по́ру
З діточками коло дво́ру
Розмовляючи гуляв,
Аж тут голос у діброві
Обізвав ся: „А, здорові!
Ось до Вас я причвалав?

„Ах, Бабай! Чи ти се, стрику?
Ну, мабуть якусь велику
Новину несеш до нас!
Ти втомив ся? Ти сумуєш?
Ну, до хати! Заночуєш,
То й балакать буде час“.

Всї гарненько привитались,
Про здоровлє розпитались,
Випив вишнячку Бабай.
Сїв на приспі, віддихає, —
Лис про царський двір питає:
„Ну балакай, не зїтхай!“

„Гей, синашу, схамени ся, —
Так сказав Бабай до Лиса —
Що за збитки робиш ти?
За що ти з післанцїв кпиш ся?
Чи на правду ти боїш ся
На той царський суд іти?

„Я-ж гадаю, синку милий,
Що ти зможеш в одній хвили
Ворогам заткати рот.
Адже всї їх глупі мізки
Против твого стóють тріски!
Оттакий то весь народ!“

„Правду кажеш, любий стрику,—
Рік Микита, — і велику
Ти охоту в мнї підвів.
Щож, піду! най всї побачуть!
Хто сміє ся, ті заплачуть,
Царь на ласку змінить гнїв!

„Хоч там царь на мене лютий,
Та він знає, що в мінути
Небезпечні, в чорний день
Всї торочать не до ладу,
Але дати мудру раду
Вміє тілько Лис оден“.

І війшли оба в світлицю.
Привитав Бабай Лисицю,
Всї засїли край стола.
Лисенята Міцько й Міна
Повлазили на колїна —
Живо гутірка пішла.

„Дуже лютий царь, Бабаю? —
Рік Микита. — Знаю, знаю,
Жаль йому медвежих мук!
Та в нас був старий рахунок, —
Довго ждав я на трафунок,
Щоб дістать його до рук.

„Тому літ ще не богато,
Як Бурмила Лев, наш тато,
Ґубернатором зробив
На підгірські наші бори,
Щоб звірячі справи й спори
Всі по правді він судив.

*

„От тоді то Вовк Неситий
Напосївсь мене здусити,
А з Бурмилом змову мав;
І на суд ґуберніяльний
За мій помисл ґеніяльний
Перший раз мене пізвав.

„Що за помисл? Слухай, друже!
З Вовком раз, голодні дуже,
На поживу вийшли ми.
День. У церкві дзвін десь дзвонить, —
Та нас голод з ліса гонить
Серед лютої зими.

„До села йдем осторожно,
Нюхаємо, де би можно
Чим масненьким поснідать, —
Аж тут сала, мяса запах
Не лиш в носї, а аж в лапах
Закрутив нам — хоч тут сядь!

„Тії пахощі нас гарні
До попівської спіжарнї
Мов по нитцї довели.
Стали ми довкола нюхать,
Чи безпечно всюди — слухать,
Аж віконце ми знайшли.

„Страх тїсне було віконце.
„Лїзем, Вовче?“ „Лїзем конче!“
Каже Вовк. „Ти перший лїзь!
Глянь, чи де нема зелїза!
За тобою й я полїзу, —
(Так Вовк каже) — лїзь, не бійсь!“

„Я проліз досить вигідно,
Роздивив ся. „Лізь свобідно!“
Так до Вовка я сказав.
Він голодний був, тоненький,
Ну, та в отвір той вузенький
Ледво толуб свій пропхав.

„А в спіжарні — Боже кріпкий!
Світ затьмив ся нам до дрібки,
Стілько там добра для нас:
Мяса, сала, вуженини,
Штири пілті солонини
І довжезний ряд ковбас.

„Став я думать, міркувати,
Як тут господарювати, —
Та мій Вовк мов оцапів:
Перший полоть хап зубами!
Рве, куса, гризе без тями —
Став і їв і знай сопів.

„Ну, гадаю, — їж, небоже!
Та для мене се не гоже.“
Я беру ся до ковбас.
З жердки легко їх здіймаю,
Крізь віконце викидаю,
Поки всіх отак не стряс.

„А за ними й сам в віконце
Вискочив, тай ну чим скорше
Всї на шию надївать.
Навантажив як коралї,
Тай до лїса далї, далї,
Скарб у яму щоб сховать.

„Скарб у яму заховавши,
Спокійненько поснїдавши
До спіжарнї знов біжу.
Прибігаю: Вовк ще голить,
Не доївши кинув полоть,
З смальцем розпочав дїжу.

„Вовче, — шепчу, — час до гаю!
З церкви люде вже вертають, —
Щоб нас тут хто не застав!“
Вовк почувши се, зжахнув ся,
В дїрку прожогом метнув ся,
Та вже ледво шию впхав!

„Бачиш – повний був, мов бочка!
Став у дїрцї, тілько очка
Витріщив, немов баньки.
Страх відняв у него мову...
Я-ж кричу: „Чого став знову?
Ну, якої бідоньки?“

„Вовк не тямить вже, що діє!
Пхаєсь в дїрку, аж потїє,
Та дармий його весь труд.
Далї з лютої розпуки
Заломав переднї руки —
„Лисе, — каже, — згину тут!“

„Вовче, — кажу, — чи здурів ти,
Чи від смальцю опянїв ти?
Вилїзай, пора нам в гай!“
„Ой, не можу, мій Лисуню!
Бачиш, пуза не просуну!
Ой, Микито, помагай!“

„Ну, скажи ти сам, Бабаю;
Що я тут чинити маю,
Як драбузї помогти?
Лишу Вовка — може згинуть.
Ліпше, думаю, не кинуть,
Але до попа піти.

„Попросить по добрій воли,
Щоб дав пилки і позволив
Більшу вирізать діру.
Здумавши сю річ штудерну.
Мовлю Вовку: „Жди, я верну!“
І в попівство просто дру.

„Піп був власне у покою:
В пообідньому настрою
Люльку ходячи курив.
У вікно я заглядаю,
Лабою шкряб-шкряб благаю,
Щоб вікно він отворив.

„Піп поглянув, підбігає...
„Лис у вікна заглядає!
Гей, ловіть його! Біжіть!“
Я й не счув ся, а за мною
Слуги, служниці юрбою, —
От я духом через пліт.

„Крик за мною, як в гамарні...
А я просто до спіжарні,
Тай сховав ся під поміст.
Тут погоня надлїтає:
„Де він? Де той Лис? — питає —
Показав нам тілько хвіст!“

„В тім зирнули, а з віконця
Вовк Несситий проти сонця
Визирає! „А, ти тут?
Ой, нещасная головка!
Таж се Вовк! А бийтеж Вовка!
Тут йому зробіть капут!“

„Вовк їх там не дожидав ся,
А в спіжарню заховав ся,
При саміських дверех став.
От вони як отворили,
То Несситий скік в тій хвили,
З сеї шпарки скористав.

„Та дістав там з дивовижі
Скілька буків через крижі,
Так що ледво в ліс доліз,
І про справу сю немилу
Заразісінько Бурмилу
Він на мене скаргу вніс.

„Хоч сам винен за лакомство,
А на мене віроломство,
Злобу й зраду наклепав.
Ну, а думаєш Медвідь
Розібрав усе як слід,
По закону поступав?

„Де тобі? Суддя той ласий,
Як дізнав ся про ковбаси,
Що я з трудом розстарав,
Як ревне на мене туго:
„Зараз все віддай, злодюго!
Будеш ти ковбаси крав?“

„Ти й віддав?“ — Бабай питає.
„Щож було робить, Бабає?
Аджеж хтів відтяти хвіст!
Та щоб всі віддать — а дзуськи!
Штири дав йому тонюські,
А собі лишив ще шість.

„От Медвідь так судить справу:
„За побої, за неславу,
Вовче, маєш ковбасу!
Решту я з'їм. Ти-ж, Микито,
Рад будь, що тебе не бито!
Марш, бо кости рознесу!“

„Так то нас судив Бурмило!
Гірко се мене вшпилило!
Я присяг на царський хвіст:
Як його дістану в руки,
То за всі ті подлі штуки
Він тяженько відповість.“

Надоспіла і вечеря;
З пірєм пражена тетеря —
Всім досить її було.
Як гарненько поживились,
Де про що розговорились,
Тай пішли собі в стебло.

А як рано повставали,
То гарненько поснїдали:
Їли сало з чесником,
Потім гусячу потравку,
Закусили-ж сю приправку
Ще копчечним судаком.

Оттоді Микита вбрав ся
До дороги й так прощав ся
З господинею й дітьми:
„Люба жінко, будь здорова!
Час іти мені до Львова,
Тож ключі усі прийми!

„Наглядай як слід в коморі,
Бо ті Миши красти скорі, —
А про мене не журись!
Хоч тепер на нас царь лютий,
Але легко може бути,
Що всміхне ся ще колись.

„А ви, діти, не пустуйте,
По за домом не герцюйте,
Мамі збитків не творіть!
Глянь-но, стрику. що за звірик
Отой Міцько! Хто повірить,
Що йому ще тілько рік!“

І дітий поцілувавши,
Жінці в вухо пошептавши,
Що там ще сказати мав,
Лис Микита мов у гості
В Львів, на зустріч царскій злости
Враз з Бабаєм почвалав.

Лісня пята.

Гу, гу, гу! — в дворі гуділо,
Мов Бог зна, яке там діло —
„Лис Микита! Лис приспів!“
А Микита мов не чує,
Гордо, сміло машерує
Між рядами ворогів.

Перед троном зупинив ся,
І цареви поклонив ся,
І такі слова сказав:
„Царю наш великодушний!
Слову твойому послушний,
Я на суд твій правий став.

„Вірю в велич твого духа.
Не прихилиш свого вуха
Ти поганим брехунам,
Що байками і брехнями
Раді б розлад поміж нами
Сколотить на шкоду нам“.

Але царь глядів понуро
И крикнув: „Підла креатуро!
Ти ще тут хвостом вертиш!
Смієш прав допоминать ся!
Нам ще хочеш підлизать ся!
Ні, вже нас не підлестиш!

„Глянь, ось Півень у жалобі!
Кіт Мурлика ось при тобі,
І Бурмило, мій барон!
Тямиш біль їх, ганьбу, муки?
Гей, беріть його у руки
І до трибуналу! Вон!“

„Царю, — смирно рік Микита, —
Чиж так явна вже й відкрита
Що до них вина моя? —
Що Бурмило був упертий
Конче хлопський мід ізжерти,
То чи-ж тому винен я?

„А Мурлика, — Боже, Боже!
Він ще жалувать ся може?
Хтож на ловах не прийма
Бійки, невигід подібних?
Тай хибаж для Мишей бідних
Конституції нема?

„Кажуть: злодій я, поганець!
А Мурлика, твій післанець,
Тож не менший горлоріз.
Бо чи-ж то не для злодійства,
Кроволитя і убійства
Він у тую шпарку влїз?

„Царю, я підданий вірний!
Як такий твій гнів безмірний —
Дай на смерть мене судить!
Дай малих злочинців вішать,
Най великі тим ся тїшать!
Коли так — не варто й жить!“

Та царь Лев не вів і вухом!
І взяли Микиту духом,
І звязали й повели
Стражники у трибунали;
В трибуналах засїдали
Старі Цапи і Осли.

Став Микита тай балака,
Та найстарший пан Осляка
Вже пять років як оглух.
Присудили: „На галузцї
Лису висїть на мотузцї,
Поки з нього вийде дух.“

Вовк, Бурмило і Мурлика
Як почули се, велика
Радість обняла їх ум.
Зараз за катів обрались,
І Микитї нахвалялись
Причинить до смерти глум.

Лиса вивели. Бурмило
Трах його прилюдно в рило!
„Се за сапянцї мої!“
Вовк для гіршої ще муки
В зад скрутив Микитї руки:
„Не уйдеш тепер гилї“.

Кіт Мурлика вже на гильку
Вилїз і міцную сильку
Мотузяну засилив.
Крука ще гукнув навмисне,
Щоб Микитї, як повисне,
Зараз очи з лоба пив.

Хто лиш жив, глядіть зійшли ся,
Як то будуть вішать Лиса:
Стала страж кругом як мур.
Лис іде як мокра курка,
Вовк Неситий з заду штурка,
А Медвідь веде за шнур.

„Не лякайсь, — сказав Неситий, —
Ми від разу задусити
Не гадаємо тебе.
Будеш дриґав ще лапками,
Поки Крот під дубом ями
У твій ріст не вигребе“.

Обернув ся Лис до нього:
„Щож то — каже він, — міцного
Шнура не знайшлось у вас?
Міг вам Кіт дістати, любко,
Того, що на нім так цупко
Сам у війта дриґав раз“.

„Замовчи! — ревнув Бурмило. —
Щоб язик тобі сціпило!
Ще не кинув жартів ти?
Глянь, жде шибениця грізно!
Кай ся, щоб не було пізно,
Грішну душу очисти!“

Привели його під гильку
Завдали на шию сильку,
На драбину Лис вступив,
І звернувши ся до миру
Він царю вклонив ся щиро,
І ось так проговорив:

„Наступає вже година,
Ох, для звірів всїх єдина:
Швидко вічним сном усну.
Царю наш, тебе благаю,
Ти по давньому звичаю
Просьбу вволь менї одну.

„Тут в обличю смерти й гробу
Хочу виявить всю злобу,
Сповідать ся всїх гріхів,
З всїх провин заслону здерти,
Щоб нїхто по моїй смерти
За моє зло не терпів“.

Так сказав, усїм вклонив ся,
І тяженько прослезив ся,
Зрушив душі всїх хижак:
Цар задумавсь на хвилину,
Берло похилив в долину
І сказав: „Най буде так.“

Лис Микита бєть ся в груди:
„Православні, чесні люди!
Много, много я грішив!
Чи є хоч один між вами,
В когоб дїлом, чи словами
Добру память я лишив?

„Від дитинства сам собою
Я привчав ся до розбою,
Хоч отець картав не раз.
Бідні Кури, Гуси, Утки!
Серце рветь ся в мнї ось тутки:
Як то шарпав, гриз я вас!

„Був я штучка невеличка,
Та „від личка до ржемичка“
Що раз далі, далі лїз:
Вже ягната й козинята,
Що відбігли гет від тата,
Я хапав і в яму ніс.

„Біг до зла я шляхом битим!
Спобратимав ся з Несситим:
Він учитель мій у злім.
І коли я нині стою
Під смертельною вербою,
То його заслуга в тім.

„Раз ото на переднівку
Ми таку злодійску спілку
Завязали: я дрібне,
Вовк велике має красти,
А що зиск — по рівній части;
Нині кара бє мене!

„Але як прийшло ділить ся,
То ніколи, як годить ся,
Половини Вовк не брав:
Загарчить — не смій і писнуть!
Сам же, хоч би мусів тріснуть,
До крихітки все зіжрав.

„А як часом грубшу штуку
Нам вдалось спіймати в руку,
То Несситий як ревне,
Вже Вовчиця тут з синами!
Мясо мало не з кістками
Хавкнуть — хвиля не мине.

„Аджеж тямлю так як нині:
У одної ґосподині
Нічю виліз я на під;
Висів тамка у димарни
Солонини полоть гарний, —
Ну, його і дістати слід.

„Кажу: Вовче, ти дри стріху,
Я-ж сей полоть нам на втїху
Живо з вішалки здійму".
І поліз я на бантину,
Довго мучивсь, поки скинув
Полоть просто в рот йому.

„Вовк мясиво хап — і драла!
Та мене ще хіть зібрала
На вечерю Курку взять:
А у тої ґосподині
На близесенькій бантині
Спав Курий довгенький ряд.

„Підіпхавши ся по платві,
По бантині мов по дратві
До Курий я вже підліз.
Серце бєть ся... тихо... темно...
От в такі то хвилї певно
Найлюбійш жартує біс.

„Вийшлаж і менї ярмурка!
Я гадав, що з краю Курка,
А то крепкий був Індик.
Я на Курки шийку мірив,
Індика в крило і вцілив, —
А Індик як здійме крик!

„Я зубами хап за тепле,
А Індик крилом як стрепле!
Даром, що старий я Лис, —
Світ мінї заморочив ся,
Я схитнув ся, поточив ся,
З Індиком гегеп у низ!

„Ну, тай мав я тут пригоду!
Полетїв, та не до поду,
А на тік у сїни впав.
Гепнув так з цїлого маху,
Думав: кожду костомаху
Мов у ступі з'опихав.

„Не конець тут моїй лазнї!
В сїнех був я мов у казнї,
Вийти не було куди.
От запхав ся я в куточок
І стулив ся у клубочок:
„Тихо! Лихо пережди!“

„Та даремну мав надію!
Чую голос: „Гей, Андрію!
А поглянь-но до сїней!
На подї там щось кричало,
І у сїни щось упало!
Ну, Андрію, встань-но, гей!“

„Чути: наймит щось воркоче,
Встав, щось шкряба і стукоче, —
Світло він світив мабуть;
Далї двері відчиняє,
Каганець в руках тримає:
„Що за дїдько гримнув тут?“

*

„Глип! Індик по сінях ходить.
„От хто крики тут заводить!
З сідала Індик упав!“
В тім в куток зирнув нечайно...
„Ай! Хозяйко! уставай-но!
Гість до нас тут завитав!“

„Що за гість?“ „Та Лис Микита!“
„Бий, Андрію!“ „Чим же бити?
Встаньте радше з подушок!
То обоє ми без труду
Сю погануюю приблуду
Живо зловимо в мішок.“

„Поки там вона збираєсь,
Наймит з близька призираєсь
Знай до мене з каганцем.
Я-ж сиджу, тремчу, все чую,
Тай усе собі міркую,
Як би тут втекти живцем?

„Ось хозяйка лїзе в сіни;
Того й ждав я, як відчинить
Двері в комнату вона:
Шусть їй прудко по під ноги,
В хату вскочив тай з порога
Просто скачу до вікна.

„Шибку висадив з розгону,
Стрічку не одну червону
Я на шкірі здряпонув,
Ну, та вирвав ся на волю,
Тай садком, відтак по полю
Мов безумний в лїс махнув.

„Довго бігав без уговку,
Поки в решті в нетру к Вовку
Ледво дишучи добіг.
„Ой Вовцуню! Я аж гину!
Дай же мяса одробину,
Що для мене ти зберіг!“

„О, зберіг! — смієсь Неситий, —
Тим ти певно будеш ситий:
На, і знай дар щедрий мій!“
І — зміркуйте підлу штуку! —
Дав мені дубову клюку:
Полті вішають на ній.

„Оттаке сказати мушу:
Тілько гріх я брав на душу,
Що із ним до спілки крав,
А й за гріш не мав пожитку,
І без власного прожитку
Був би з голоду пропав.

„Але я не дбав ні троха!
Славний скарб царя Гороха
Я у своїх мав руках!
Скарб безмірно так богатий,
Що ледви би міг забрати
На сім возів у мішках.“

Лев про скарб такий почувши,
Насторожив пильно уши.
„Лисе, що се ти верзеш?
Про який се скарб гадаєш?
Чи ще й доси скарб той маєш?“
Лис сказав на те: „А вже ж!

„Царю, каже, пане милий,
Перед входом до могили
Я душі не обтяжу!
І чого ніяким світом
Не сказав би жінці й дітьом,
Се тобі я розкажу.

„Знай же, царю, скарб той грубий
Стать ся мав твоєї згуби
І нещастя жерелом.
Не вкради його Микита,
Кров твоя була б пролита,
Став ся б страшний перелом!“

Лев неначе ужалений
Скочив, рикнув, мов шалений:
„Що, що, що се ти сказав?
Що се за смалені дуби?
Перелом? Нещастя? Згуби?
Все розказуй, щоб я знав!“

Каже Лис: „Я царську волю
Рад сповнити, тілько молю,
Вислухай мене ти сам.
Лиш тобі й твоїй княгині
Важну річ відкрию нині
І Гороха скарб віддам“.

„Гей, здійміть із нього пута,
І ведіть його ось тута!“
Крикнув гучно Лев катам.
Ті нерадо розвязали
З пут Микиту й розважали,
Щó то він набреше там!

А Микита, волю вчувши,
Свобіднійше відітхнувши,
„Слава Богу!“ — прошептав. —
Ну, коли не рад здихати,
Наострись гаразд брехати!“
З тим перед царем він став.

„Ну, — царь каже — сядь Микито,
Сміло все кажи й відкрито,
Але з правди не змили!
Бо як збрешеш, то їй Богу,
Не за шию, а за ногу
Будеш висів на гили!“

Пісня шеста.

Слухайтеж, як Лис Микита
Цупко, наче кінь з копита,
На брехню пустив ся й лесть!
Щоб лиш на гилї не згинуть,
Не задумавсь камінь кинуть
І на батька свого честь.

„Царю і весь чесний зборе!
Превелике, люте горе
По заслузї бє мене!
За злодїйство дам я душу,
Та одно злодїйство мушу
Розказати вам страшне.

„Парканацять лїт вже тому,
Як мій батько — де, в якому
Місцї, хто се зна — напав
Славний скарб царя Гороха.
Та добра йому нї троха
Скарб той клятий не придбав.

„Батько мій був гóрда штука.
Фінансовая наука
Був його любимий фах.
Льстив царю, міняв все фарбу,
Щоб лиш стать мінїстром скарбу,
Він на се острив ся страх.

„Та ти, царю, хитрість скриту
Проглядів, прогнав Микиту,
А міністром став пан Рись.
І пішов мій батько в пущу
І поніс він думу злющу —
Відомстить тобі колись.

„В пущі скарб знайшов заклятий,
І почав він міркувати,
Щоб великий бунт піднять,
Щоб царя зіпхнути з трону,
Славну-ж царськую корону
Щоб Медведеви віддать.

„Спілку він зібрав велику.
З листом шле Кота Мурлику
До Бурмила: так і так.
Льва ми хочем зкинуть з трону;
А як ти його корону
Хочеш взять, пришли нам знак.

„Ну, на вість таку Бурмило,
Начеб що його вжалило,
Схопив ся і сам прибіг.
„Братя — каже, — я все з вами!
Або ляжем головами,
Або Льва завяжем в міх!“

„Батько мій і Кіт Мурлика,
Вовк, Бурмило і велика
Їх рідня, усі зійшлись,
І на бунт, на чорну зраду,
Братобійчу, люту зваду
Всі врочисто сприсяглись.

„Із околиць чужоземних
За Горохів скарб наємних
Мали військ навербувать.
Я підслухав всю їх змову,
Про страшну її основу
Став я пильно міркувать.

„Я Бурмила хитру злобу
Добре знав, його особу
Непочесну і смішну
Став рівнять з тобою, пане,
І кажу: „Сей опуд стане
Нам царем? Ну, батьку, ну!“

„Знав ти скарб знайти великий,
Та біда, коли владики
Ліпшого знайти не вмів!
Де Бурмило — царь народа,
Там пропала честь, свобода,
Голос правди занімів.

„І неначе голос з неба
Звав до мене: треба, треба
Завязати зраді рот!
Хоч той зрадник — батько твій,
При царю ти вірно стій!
Будь, Микито, патріот!

„Так розміркувавши гладко,
Дожидав я, аж мій батько,
Як була умова знай
Там у зрадників тих темних,
На вербунок військ наємних
Рушить у сусідній край.

„Вже давніййше, в переднівку,
Вислїдив я ту криївку,
Де мій батько скарб сховав;
Нуж тепер безпроволічно
Виносити денно й нічно!
Все до чиста я забрав.

„Невеликий час минає,
Аж мій батько повертає:
Вже готове військо жде!
Лиш вербунок заплатити,
Ґенералів назначити —
Хоч в огонь воно піде!

„Не витав рідню, домівку
Батько мій, лиш у криївку
Просто шасть — і обімлїв!
Преписта-пуста печера,
Що була ще повна вчера!
Скарб увесь мов хто замів.

„Що він біга, шкряба, нюха, —
Скарбу ні сліду, ні духа!
Тут старий ума лишивсь!
Заскомлїв, немов на зуби,
Далї шнур знайшовши грубий,
На гиляцї задусивсь.

„А Неситий і Бурмило
Зрозумівши, що постигло
Батька мого, подались:
Страх льояльні поробились,
І служить тобі пустились, —
Зрадником остав сам Лис.

„Днесь вони — підпори трону!
Я-ж, що спас царя й корону,
Батька свого погубив, —
Під гилякою тут стою
І смерть бачу над собою.
Ну, повісьте! Я скінчив“.

Так то Лис в брехні був смілий!
Всї присутні остовпіли,
А сам Лев аж затремтів.
„От воно що тутка скрито!
Дякую тобі, Микито!
А... той скарб... ти де подів?“

„На високій Чорногорі,
Де Черемош води скорі
По каміню в низ жене,
У Говерлї просто серця
Коло третього реберця
Є леговище скальне.

„Там лежить той скарб неткнутий...
Царю, твій він мусить бути,
Я тобі його зберіг!
Жалко тілько, що нікому
Не сказав я стежки 'д ньому,
Щоб по моїй смерти міг...“

Лев не дав йому скінчити.
„Хто тут сміє говорити
Ще про смерть якуюсь днесь?
Царське право є — прощати.
Зараз з нього шнур той зняти!
Ми касуєм весь процес!

„Більше маєш ти заслуги
Між звірями, ніж хто другий!
А гріхи ті, що за них
Мав ти висіть, правду рікши,
Всї не варті торби січки
Супроти заслуг цінних.

„Тільки слухай: в добру пору
Ти зо мною в Чорногору
Завтра рушиш скоро світ:
Лиш я сам до того льоха,
Де є скарб царя Гороха,
Буду знати тайний хід".

„Царю, — Лис сказав маркітний, —
З радої душі охітний
Я з тобою йти в ту путь.
Та в предсмертнюю годину
Шлюбував: коли не згину,
За гріхи покуту збуть.

„Пішки до святого Риму,
Відтам до Єрусалиму
Шлюбував ся я пійти.
Як поверну, ясний пане,
Скарб від разу весь твій стане,
Найбогатшим будеш ти!"

„Щож — Лев мовив, — річ побожнна!
Шлюбував — ломать не можна, —
Тож іди й здоровий будь!"
Далї возних зве на згоду,
Щоб вони всему народу
Вибубнили царський суд:

„Всім, кому на тім залежить,
Відати про се належить:
Царь по силї своїх прав
З Лиса званого Микити
Зволив всю вину здіймити,
І до ласки знов приняв.

„Хто-б смів Лиса попрікнути,
Лапою його діткнути,
Чи позаочно хулить
На такого патріота,
Тому царь язик із рота
Вирізати повелить“.

Ой, як вчув Медвідь, Мурлика,
Вовк той засуд, — страх велика
Їх досада обняла!
Зараз почали бурчати,
Далї рушили кричати,
З ними їх рідня ціла.

Але вже було за пізно!
Лев із трону крикнув грізно:
„Хто там сміє ще бурчать?
Га, то ви, поганцї кляті,
Що мене у власній хатї
Сприсяглись замордувать?

„Бач, які святі та божі,
А в душі думки ворожі!
Лис вам на заваді став?
Але годї вже мантачить!
Будете тепер ви бачить
Справедливість наших прав.

„Гей, беріть Бурмила тута
І закуйте в добрі пута!
Вовка в диби прикрутїть,
І Кота звяжіть, і прямо
Засадїть в тюремну яму,
Де не блима сонця світ!“

Так то доля грає з нами!
Хто ось-ось був близький ями,
Раптом на вершку став! Ох,
А хто гордо дувсь, пишав ся,
У кайдани враз попав ся
І пішов в тюремний льох!

Лісня сема.

Був у замку льох підземний,
Зимний і вохкий і темний, —
Там заперто вязнів трьох.
Кіт мовчить, Медвідь куняє,
А Неситий проклинає;
„Ах той Лис, бодай він здох!“

Час обідать! Бідолахи
Не привикли саламахи
Арештанської вживать.
Як наклали їм три миски,
Нюхають: аж кривить писки!
Стали чихать і плювать!

Довго Вовк сидів і думав,
Далі з жалю як зарюмав,
Як завив, як заридав!
Своїм спільникам недолї
Про свої пригоди й болї
Ось таке розповідав.

„Небо, земле і всї моря!
З глубини свойого горя
Плач підношу я до вас,
Щоб вас плач той і ридання,
Образ мойого страждання
До основ, до дна потряс.

„Вовком звуть мене, Неситим.
Що Бог добрим апетитом
Надїлив мене — чиж стид?
І чиж я щось тому винен,
Що в живіт пхать все повинен,
Бо живіт все: дай! кричить?

„Вовк Неситий, Вовк зажертий!
Вовк усе є гідний смерти,
Вовка бий, де лиш найдеш!
А що Вовк той голодує,
Жінку й діточок годує,
Се байдуже всїм! А вжеж!

„Вовк убійця! Вовк прожора!
Що душа у мене хора,
Що сумлїнє в труби дме,
Серце в мене незрадливе,
Милосерне і чутливе,
Сему й віри світ не йме.

„Яж так чесний, так побожний!
Як би світ весь був порожний,
Як би я все ситий був, —
Я б такий був добрий, вірний
І лагідний і покірний,
Що би й очи світ забув.

„Я й тепер — та що балакать!
Як почне жолудок плакать,
То й сумлїнє заглушить.
Та про те його проводу
Кілько я, собі на шкоду
Слухаю, то й не злїчить!

„Раз на лови йду я радо,
Аж Гусий здибаю стадо.
„Гуси Гуси, я вас з'їм!"
Гуси кажуть: „Їж, Вовчище!
Лиш хвилиночку пожди ще,
Помолить ся дай нам всїм!"

„Ну, молїть ся! ось вам хвиля!"
То вони у гору крила
Піднесли побожно так, —
Піднесли, заґеґотїли,
І всї вихром полетїли,
Я-ж лишив ся, мов дурак.

„Ну, — міркую стовпом стóя —
Що за спосіб се і що я,
Піп чи дяк чи палямар,
Щоб Гусий молитви слухать?"
І пішов я далї нюхать,
Щоб знайти новий товар.

„Зирк, Свиня лежить в баюрі,
А при нїй рожево-бурі
Поросятка — штук зо сім.
„Гей, Свине, моя голубко,
Вилїзай з болота цупко,
Най я Сви́нок твоїх з'їм!"

„Добре, їж, коли охота, —
Відрекла Свиня з болота, —
Тілько, бач, один тут гріх
З тих гріхів, що непрощені:
Поросятка нехрещені,
Як жеж будеш їсти їх?"

„Справдї, клопіт! Що робити?"
„Слухай, — каже, — мій Неситий,
Тут є річка і млинок,
То ходи тихенько з нами,
Стань собі понизше тами,
Там я похрещу діток.

„Похрещу, обмию з бруду,
І одно за другим буду
Прямо в рот тобі давать".
„Ну, — подумав я, — се можна,
Чесна, бач, Свиня й побожна,
Свинки чей не полетять".

„Я під тамою, мов в ямі,
А Свиня з дітьми на тамі
Хрюка, плюска, муркотить.
„Ну, — міркую, — річ побожна,
То й перебивать не можна:
Се вона дітий хрестить".

*

„А вона на серед тами
Заставку взяла зубами,
Як запреть ся — піднесла.
Гур! Як жбухнуло на мене
Море мокре і студене, —
Мене й память відійшла.

„Вхопила мене потопа,
Понесла з на десять хлопа
В низ мов тріску, мов стебло.
Мало там не дав я душу!
Поки видрапавсь на сушу,
Вже Свиний мов не було.

„Став я мокрий тай міркую:
„Ну, глядиж святошу тую,
Як мене втягнула в рів!
Ну, а яж то що за колик?
Православний, чи католик,
Щоб Свиний хрещених їв?“

„Сильну взявши постанову,
Що не дам здурить ся знову,
А голодний аж пищу —
Йду. Аж зирк! Баран блукає
Я до него — не втїкає.
От я здáлека й кричу:

„Стій Баране! Стій рогатий!
Маю щось тобі сказати“.
Став Баран тай ще пита:
„Ну, які там маєш вісти?“
„Га, тебе я мушу з'їсти!
Що, смакує звістка та?“

„А Баран — ну, хтоб подумав? —
Не злякав ся, не зарюмав,
А вклонивсь мені до ніг.
„Пане, — каже, — Бог привів вас!
Я-ж три дни уже глядів вас,
Вам на зустріч сам я біг.

„Не дивуй ся і не смій ся!
Я Баран-самоубійця!
В світі вже не жить мені!
Люд мій весь в неволї гине, —
В вас житє його єдине,
То менї ви не страшні.“

„Річ таку почувши дику,
Я в задумі звісив пику
І стояв дурний мов сак.
„Що се ти торочиш, блазне,
Щось такеє несуразне?
Не второпаю ніяк!“

„Пане, підожди хвилину,
Будеш знати, за що гину,
Чом так радо йду вмирать,
Чом рідня моя рогата
Свого спаса, свого тата
В тобі буде величать.

„Знай же, пане, біль мій тайний!
Я не єсть Баран звичайний,
Я — овечий патріот!
Думка в мене — розбудити
І з неволї слобонити
Весь овечий наш народ.

„З давна думав я про теє,
Щоб овечим стать Мойсеєм,
Вивести овець з ярма —
Із хліва — на вольну волю.
Много труду, мук і болю
Я приняв — та все дарма.

„У тісні овечі мізки
Думки свіжої ні трішки
Не втокмачиш; серце їх
Боязливе. „Що нам воля?
Вовк поїсть нас серед поля.
Нам про волю думать гріх!"

„Ну, подумай, пане чемний,
Про важкий мій стан душевний!
Насміх долї так хотїв:
У душі пророцькі речі,
А кругом лоби овечі,
Сїно, жвачка, теплий хлїв!

„Щоб влекшить себе хоч трошки,
Я удав ся до ворожки
І такий почув завіт:
„Хочеш Баранів ти спасти,
Мусиш сам себе покласти
В жертву вольну за свій рід.

„В поле йди, коли охочий,
Проблукай три дни й три ночи, —
Здиблеш Вовка-моцаря.
Сей по мойому показу
Проковтне тебе від разу, —
От тодї нова зоря

Для Овець усїх заблисне“.
Пане, серце туга тисне
Запитать тебе сей час:
Маєш ти показ сей віщий?
Можеш ти, мій найлюбіщий,
Проковтнуть мене на раз?“

„Ну, плети собі, мій любий, —
Думав я, — коб тілько в зуби
Я дістав тебе, — не бійсь!
Будеш знать, як я ковтаю!
Тай до него промовляю:
„Синку любий, заспокійсь!

„Віщий сон сьогоднї мав я,
І на тебе вже чекав я, —
Проковтну тебе як стій!“
„Ну, — Баран рік Богу слава
Тай тобі, судьбо ласкава!
От тепер в душі спокій!

„Пане любий, стійтеж тутка!
Я на горбик вийду хутко,
Розбіжусь і просто в рот
Кинусь вам, а ви ковтайте,
І ковтаючи згадайте:
Так вмирає патріот!“

„Требаж дурня, щоб згодить ся!
Мій Баран як розбіжить ся,
Тай рогами в лоб мене
Як не грюкне! Я скрутив ся
Тай зомлїлий покотив ся,
А Баран як не чкурне!

„От я встав, аж плачу з болю.
Проклинаю злую долю
Тай клену нерозум свій.
„Чи то я овечий батько?
Чом не вхопив швидко, гладко
Барана й не з'їв як стій?

„Всему винна та чутливість!
По що мав я терпеливість
Слухать теревенів всіх?
Ну, тепер не зловиш, Грицю!
Затведжу чутє як крицю;
Я голодний! Се не сміх!

„Оттаке постановивши,
Зуби міцно заціпивши
Я пішов у дальший шлях.
Лїзу, лїзу, шкандибаю, —
Чоловіка надибаю, —
Кравчик був, менї й не страх.

„Скоро лиш його я з'очив,
То й до него я прискочив:
„Кравче, кравче, з'їм тебе!
Не тїкай, не борони ся!
Не благай і не проси ся,
Бо в кишках мене скребе!"

„Я тїкати — не прудкий,
Боронить ся за слабкий,
А просить ся — хто повірить?
Тїлькож: як мене з'їси?
Трошка за малий єси.
Ну, позволь тебе помірить!"

„Поки я поміркував,
З легка він мені приклав
До хребта своє мірило,
Потім враз хахап за хвіст,
Як не швасне разів з шість, —
Аж на серці завялило.

„Ой, — кричу, — що робиш кравче?"
„Маєш! щоб ти знав на завше:
Чоловіка не займай!"
„Ой, не буду, поки жити!"
Та кравець лихий, сердитий
Бє тай бє, хоч ти конай.

„Що я вию, що ридаю,
Що клену ся і благаю, —
Він за хвіст мене держить
Тай періщить повен злости, —
Швидко, бачить ся, від кости
Шкіра й мясо відлетить.

„Чую я, що ось вже гину!
Як не шарпнув — половину
Власного хвоста урвав!
А тоді давай Бог ноги!
Як забіг я до берлоги,
То три дни відхорував.

„Оттаке то вовче лихо!
Ну, скажіть, як бути тихо,
На таке не нарікать?
А тепер іще в додатку
Зрадник Лис цареви-батьку
Кинув ся на нас брехать!

„Ні вже, ні, я не потїшусь, —
Ще поплачу тай повішусь!"
Так Неситий гомонїв.
Спав Бурмило вже й Мурлика, —
То Неситий з горя, з лиха
Всї три саламахи з'їв.

Лісня осьма.

Вранці рано по сніданю
В подорожньому убраню
Лис царю вклонивсь до ніг.
„Царю, будь мій рідний тато,
Поблагослови в се свято,
Щоб на прощу йти я міг!“

Лев сказав: „То шкода, сину,
Що так швидко йдеш в чужину!“
„Царю, — скрикнув Лис, - ох цить!
Серце в мене краєсь тоже!
Та що вдіємо! Що боже,
Богу треба заплатить!“

Лев сказав: „Так, так, мій друже!
Радує мене се дуже,
Що такий побожний ти.
Рад би я тобі й від себе
Для вандрівної потреби
Хоч чим будь допомогти“.

„Ца...рю — хлипав Лис крізь плач, —
Дуже ласкав ти... Ось бач:
Я і торби в путь не маю!
А в Медведя у Бурмила
Доброго кожу́ха сила, —
Він шматок віддасть, я знаю“...

„Схоче, чи не схоче дати,
Ми накажемо здрати!“
Мовив Лев. „Ну ще чого?“
„Дуже ласкав ти, мій царю!
Чобіток би ще хоч пару.
Бач, я босий! Як його

Тількии світ чимчикувати,
Ноги шпигать та збивати?
Скалічію де небудь!
А он має Вовк дві парі,
То одну чей схоче в дарі
Відступить мені в ту путь.“

„Що там, схоче, чи не схоче!“
Крикнув Лев та аж тупоче.
„Гей там! У тюрму підіть,
Із Бурмила торбу здріте,
А з Неситого здійміте
Пару Лисови чобіт!“

„Ви-ж, моя дружино славна,
Щоб усім зробилась явна
Ласка наша для Микити,
Проведіть його з гонором
До могили там під бором!
Я-ж іще піду спочити“.

І потюпав Лис мій гладко,
Смирний, тихий як ягнятко,
При торбині, з костуром...
А круг него мов ворони
Всї бояри та барони, —
Провожають всім двором!

Цап — секретар гоноровий,
Зайць — ґвардиста народовий,
Поруч Лиса дружно йдуть.
Хоч і як розмова мила,
Та вже ось тота могила,
Попрощать ся треба тут!

Лис Микита промовляє,
Сльози рукавом втирає:
„Ах, Яцуню, притулись!..
Я... з тобою розстаю ся!
Ах, подумати бою ся,
Жаль пройма мене на скрізь!

„Ох, Базильку, любий друже!
Я тебе люблю́ так дуже,
Що без тебе й жить не рад.
Не відмов-же просьбі моїй,
Ще шматок дороги тої
Проведи мене як брат!“

Се сказавши, прослезив ся,
Їм у ноги поклонив ся.
„Ви оба з між всїх звірів
Справедливі й непорочні,
Лиш траву й листочки сочні
Все їсте — і я так їв!

„Про убійства, про рабунки
В вас не має анї думки,
Вам мясних не хочесь страв.
Вас то, щирі, праві душі,
Я пустинником ще бувши,
За взірець собі обрав“.

Так то лестними словами
Лис їх знадив, аж до ями
Лисової підійшли.
„Слухай — каже Лис — Базильку,
Ти зажди на нас тут хвильку,
Ось траву собі щипли!

„Ти-ж, Яцуню, любий свату,
Потрудись зо мною в хату!
Знаєш, жінка там моя
Як почує чутку тую,
Що на прощу я мандрую,
То то буде плач!... А я

„Страх не рад з жінками плакать,
І не вмію забалакать,
Ні потїшить їх гаразд!
Мій Яцуню, ти в тім справний!
Тож ходи, мій друже давний,
Вид твій духа їй додасть!"

Серце в Заяця добряче:
Вчув се й мало сам не плаче.
„Бідна жінка!" він озвавсь.
„Я її як рідну маму
Рад любить!" І в лисю яму
Він з Микитою попхавсь.

Входять — Боже! серед ями
Микитиха з дїточками
Плаче, сліз потоки ллє!
Як побачила Микиту,
Схопилась... „Микито! Ти ту!
Дїти! Батько ваш жиє!"

Ну Микиту цілувати
І до серця пригортати!
„Любий! Щож? Біда пройшла?
Говори бо швидше, швидше!
Я гадала, що ти згиб вже...
Ох, що сліз я пролила́!"

„Радуймось! — сказав Микита.
„Царь наш — славою покрита
Будь його держава вся!
Дарував мені провини,
І від нинішної днини
В ласці царській тішусь я.

„Вороги-ж мої запеклі
Десь там нині ледво теплі:
Царський гнів їх бє всіх трьох:
Кіт, Неситий і Бурмило
Мусіли стулити рило,
Ще й попали в темний льох.

„А отсей фальшивий паяц,
Що свідчив на мене, Заяць,
Відданий мені у власть:
Чи живим його лишити,
Чи від разу задушити,
Скоро викупу не дасть!"

Як почув се Яць сарако,
Стало так йому ніяко,
Мов би хорт за ним туй-туй.
„Базю! — крикнув, — чесний отче,
Лис мене тут з'їсти хоче!
Базю, Базю, ох ратуй!"

„Зараз тихо будь, драбуго!"
Крикнув Лис і вхопив туго
Зайця, й горло перегриз.
„Ось тобі від мене штука!
І всім злюкам то наука,
Щоб Микити стереглись!"

А відтак, поссавши крови,
Лис Микита втїшно мовив:
„Тай смачний же бестіон!
Дїти, нинї на вечерю
Маєм з Заяця печеню!
Славний буде потім сон!

„А тепер послухай, люба,
Як менї грозила згуба
І як вибрехав ся я!“
І розсївши ся вигідно,
Розповів усе довідно
З початку аж до кінця

А Лисиця й Лисенята
Посїдали коло тата —
То сміють ся, то тремтять
„Голово моя ти мила!
Так Лисиця говорила, —
Ну, тай знав ти, як їх взять!

„Лиш одно тото не гарно,
Що ти нас покинеш марно
І на прощу йдеш кудись“
„Жінко, — скрикнув Лис поспішно, —
Ти гадаєш, що я дїйсно
Зараз дурень став якийсь?

„Там, де смерть перед очима,
То плелось, що тілько слина
Приносила на язик.
Чи я пáломник, або що?
Що там Лев менї і проща?
Я тепер смію ся з них!

„Най їсть сіль, в кого оскома!
Я-ж лишусь з тобою дома,
А про прощу ні ду-ду!“
В тім почув ся крик з надвору:
„Яцю, де ти! Кільку пору
Я вже тут на тебе жду!“

Вибіг Лис. „Базильку, друже,
Ти не гнівай ся так дуже!
Нічим нам тебе занять.
Яць там з жінкою моєю
І з маленькою сімєю
Преприязно гомонять.“

„Кажеш: гомонять приязно?...
Алеж бо я чув виразно
Яців крик: „Ратуй!“ — рік Цап.
„Правда, — Лис рік, — як Лисиця
Вчула, що нам тра простить ся —
Вмліла і на землю хляп!

„Тут то Яць — здоров най буде!
Жбухнув їй води на груди,
Тай почав ратунку звать:
„Ой-ой-ой, ратуй Базильку,
Моя тїтка вмре за хвильку!“
Та тепер вже благодать.“

„Ну, то дякувати Богу!
Я гадав, що Яця мого
Там зо шкіри хто дере“.
„Базю, чиж тобі не стидно?
Яць прийде, лиш що не видно,
Ще й дарунків набере.

„Базю, бородатий ребе,
В мене просьба є до тебе!
Бачиш, царь мені казав,
Що б заким ще рушу з дому,
Про одну річ, нам відому,
Лист йому я написав.

„Отже поки Яць там бавивсь
З жінкою й дітьми, я справивсь:
Два грубезнії листи
Написав. Тебе, мій друже,
Я просити хочу дуже
До царя їх занести.“

„Добре — Цап сказав, — гляди лиш,
Щоб де в мене не згубились,
Не зломалась би печать!“
„Правда є! Зажди хвилину,
Я в медвежую торбину
Завяжу їх, можеш брать!“

І побіг до хати живо,
А в душі смієсь злосливо:
„Будеш мав лист! Жди лише!“
Зайця голову кроваву
В торбу шасть, шнурками жваво
Позавязував, несе.

„Ось, Базуню мій любезний,
Тут в тій торбі лист грубезний,
І два меншії лежать.
Ти неси їх осторожно,
А розвязувать не можно,
Бо зломає ся печать.

„А про Зайця не жури ся!
Він там так заговорив ся,
Що казав перепросить!
Йди наперед шмат дороги,
А вже Заяць бистроногий
Дожене тебе за мить.

„І ще знаєш що, мій друже?
Лев, наш батько любить дуже
Дотеп, гарний, гладкий стиль.
Сї листи — я не хвалю ся —
До смаку йому прийдуть ся,
В них майстерства мого шпиль!

„Вже-ж я де лиш міг, небоже,
І про тебе слово гоже
Вкинути не занедбав.
І я певний, що царь тато
Ласки й чести ще богато
Більше дасть тобі, чим дав.

„Тілько будь ти все притомний,
Не чини ся надто скромний!
Смілість виграє в війнї.
Мов цареви: „На листи ті
Я дораджував Микитї,
Їх завдячив він менї."

Як почув се Цап Базилий,
Задрожали в нїм всї жили,
Аж підскочив з радощів!
Ну Микиту цїлувати!...
„От тепер я буду знати,
Хто менї добра хотів!

„Друже, брате! Я мов в раю!
О, твій дотеп добре знаю!
Лев задре з утїхи хвіст!
Не минуть мене гонори,
А і край весь заговорить:
Бачте, Цап який стилїст!

„Тут я виступлю вже сміло,
Бо як справдї малось дїло,
Се нїхто не буде знать.
Ну, прощай же! Дасть Бог, може
Я й тобі віддячусь тоже,
То не будеш жалувать!“

„Прощавай!“ сказав Микита,
А як Цап пішов, то скрита
Вилилась словами злість:
„Отсей дурень квадратовий
Є секретар гоноровий!
Ух, аж бє на мене млість!

„Що за ряд! яка держава!
Дурням в нїй гонори й слава,
Бідний, слабший хижих лап
Не уйде! А членом суду,
Що мене судив на згубу,
Чиж не був сей глупий Цап?

„Але я помстивсь на тобі!
Будеш жив, чи ляжеш в гробі, —
Вже не змиє ся сей хляп,
Що прилип на твоїй пицї;
Стане ся притчою в язицїх
Слово те: дурний як Цап!“

За той час Базьо поспішно
В царський двір прибіг і втішно
Перед троном гордо став:
„Лис Микита із дороги
Клонить ся цареви в ноги,
І отсей пакет прислав.

„Три листи є в нім грубезні!
Стиль, язик, думки — чудесні!
Се й не диво. Аджеж я
Не одну йому дав раду
Що до стилю, що до складу, —
То й заслуга тут моя!“

Царь до рук пакет приймає,
Шнур за шнуром відпинає,
Глип у торбу — аж з'умівсь.
„Що се! Лист якийсь ухатий!
Базю, Цапе ти проклятий,
Ти кровавий лист приніс!“

Зайця голову нещасну
В гору виняв, рикнув страшно,
Що аж Цап на землю впав:
„Так то Лис сміє ся з мене!
На таке письмо мерзене
Цап йому ще раду дав!

„Га, кленусь на царську гирю,
Що вже більше не повірю
Клятим Лисовим брехням!
Гей, біжіть в тюрму що сила,
Вовка і Кота й Бурмила
Увільніть з тяжких кайдан!

„О безсовісний брехачу!
Через тебе то я, бачу,
Дурно мучив вірних слуг!
Та за те даю їм плату:
Цапа й всю рідню патлату,
Щоб із неї дерли смух!

„А поганий той Лисюра,
Що так вибрехавсь від шнура,
Він є винятий з під прав:
Хто де здибле сю облуду,
Може вбить його без суду,
І не буде кари мав“.

Так то Яць і Цап Базилий
Головами наложили,
Винуваті без вини;
А хоч жертви злоби й сили,
Та про те не полишили
Й згадки доброї вони.

Особливо Цап сарака!
Ну, скажіть, яка подяка
Випала за те йому,
Що до сильних він лестив ся,
В царський двір він примостив ся,
Мов царицю за куму?

Що дворак був, ордеровий,
І секретарь гоноровий,
В трибуналї засїдав?
А про те на кпини, з жарту
Через Лисову ту карту
Душу цапячу віддав.

І до нинї сю пригоду
Хто з хрещеного народу
Добрим словом ізгада?
Як хто злий з марницї згине,
Чи-ж не кажуть: за цапине
Поколїнє пропада?

А хто дметь ся і балює,
І лестить ся й спекулює
На нечесні бариші,
Всім любенько рад балакать, —
Чиж по нім не будуть плакать,
Як по Цаповій души?

Пісня девята.

Лис Микита в своїм замку
По обіді меду склянку
Преспокійно спорожнив,
Сів у кріслї, люльку курить,
І нїчого ся не журить,
Зла мов з роду не чинив.

В тім почув: стук! стук! до брами.
Скочив, вибіг враз з дїтками —
„Ах, Бабай! Се ти опять!
Ну, здоров, Бабаю! Щож то,
Ти знать від царя йдеш просто?
Щож там доброго чувать?“

„Мало доброго! — журливо
Рік Бабай, — та щедре жниво
На погані новини!
Царь присяг тобі загладу,
Військо кличе, радить раду, —
Будуть тутка за три дни!“

„Тілько всього? — каже Лис.
Як лиш тілько, не журись,
Друже мій, старий Бабаю!
Тим погрозам ти не вір!
Я з тобою в царський двір
Ще сьогодня почвалаю.

„Вже я вибрешусь, будь певний!
Та тепер, мій любий кревний
Прошу в хату! Вже пора
Підвечіркувать. Аж в лапах
Весь мені печені запах,
Що зготовила стара.“!

Ось війшли, сидять, гостять ся...
Лисенята стали грать ся.
„Бачиш, стрику, — Лис сказав, —
Мінка ловить вже курчата,
Міцько-ж, бестійка завзята,
Вчора утку сполював!“

„Справді, маєш чим гордить ся! —
Рік Бабай. — Тай не дивниця:
В батька й діти удались!“
„Так то, так! Талант — незгірше,
Та виховане ще більше
Тут значить!“ — відмовив Лис.

„Ну, та час нам в путь спішить ся!“
„Що? — аж скрикнула Лисиця, —
Ти Микито знов кудись?
В царський двір? Та бій ся Бога!
Всиротить нас ся дорога!
Скрий ся дома, схаменись!“

І слезами залила ся,
І руками вчепила ся,
Щоб Микиту не пустить.
Він її поцілувавши
І від себе відірвавши
Каже: „Жінко люба, цить!

„Царь не з'їсть мене там преці,
А на зустріч небезпеці
Ліпше вийти, ніж в кутку
Дожидать не себе грому!
Я-ж держу все по старому
Фільософію таку:

„Наше все житє — війна є,
Кождий боресь в нїй, як знає:
Сей зубами, той крильми,
Третїй кіхтями міцними,
Иньший скоками прудкими...
Чим же боремо ся ми?

„Ми нї силою не годні,
Нї як Карпи многоплодні,
Нї нічвиди, як Сова,
Анї бистрі, як той Заєць,
В нас підмога лиш одна єсть —
Се розумна голова.

„Нею треба нам крутити,
Ум мов бритву наострити,
Все обдумать в один миг,
Иншим сїти наставляти,
Але добре пильнувати,
Щоб самим не впасти в них!

„Царь ось грозить нам війною.
Хоть то я не маю бою
Перед військом тим його,
Та все лїпше в самій річи
З разу злому запобічи,
Нїж чекать Бог зна' чого.

„А на те вже я, небого,
Чую в собі сили много!
До таких я штук привик.
А подумати, як цупко
Я почну брехати, любко,
Аж свербить мене язик!“

Ще раз цілувались в лиця,
І потїшилась Лисиця;
Але брами всї замкнуть
Наказав Микита, й жваво
Стежечками в ліво, в право
Почвалав з Бабаєм в путь.

Гріє сонце, небо чисте,
Лїс шумить, тріпочесь листє,
Цвіти пахнуть — просто рай!
Лис любуєсь красотою,
Та прибитий гризотою
Сумно штильгає Бабай.

„Стрику, що тобі такого? —
Весело рік Лис до нього. —
„Тьфу, об землю лихом вдарь!
Бач, що тут краси довкола!
Блиск який, тепло і воля!
Хто живий, той нинї царь!“

„Ой небоже — рік Бабай, —
Ти так надто не брикай!
Не уйдеш ти карі!
Деж пак, Цапу в торбу дати
Голову Зайця, й послати
Се цареви в дарі!“

„Ха ха ха! — смієсь Микита, —
Штучка дешева й сердита!
Дуже нею я горджусь.
Трошка царь мабуть просапавсь,
Поки правди в нїй долапавсь...
Та щоб карі буть — а дзусь!

„Нині хто рад жить, не схнути,
Той святим не може бути,
Як в пустині той монах.
Кождий тут держись на-тузі,
Хто не хоче по заслузі
Бути другому в зубах!

„Яць скакав поперед мене,
Мов дитя новохрещене,
Мов дразнив: Ану злови!
Аж мені так стало млісно,
Що я хап його, й незвісно,
Як він став без голови.

„Ну, а Цап! Скажи, будь ласкав!
Він на мене в суді траскав:
„Винен, винен! Най умре!"
А як я вспів відбрехатись,
То він лізе цілуватись!
Най же чорт його бере!

„Щож, мій гріх, а його шкода.
Вбійство, пімста, сеж є мода
Скрізь загальна у звірів.
І сам царь рабує чисто,
А не хоче особисто,
Шле Медведів і Вовків."

І всміхнувсь Микита стиха,
Нюх табаки взяв і чихав,
А відтак сказав опять:
„Ет, все байки, мій Бабайку!
Слухай лиш отсюю байку,
Що я хочу розказать.

„Кажуть: кара за рабунок!
Ось тобі такий трафунок,
Як наш брат хтів чесно жить.
Є товар, є грошей досить,
Він не скупить ся, ще й просить —
А хоч гинь, не мож купить.

„Раз от я і Вовк Несситий,
Кинувши гостинець битий,
На мандрівку ми пішли.
Ба, зайшли за ліс, за води,
Ні притулку, ні господи,
Лиш степи, луги були.

„Тут нас сонце припікає,
Ба вже й голод дотискає,
Аж тут зирк, Лоша пасесь!
Та таке гладке та любе,
Що мій Вовк аж острить зуби,
Шкіра вся на нім трясесь.

„Сів бідняга, важко сапа...
А з Лошатком мама Шкапа,
Вкрасти вже вона не дасть.
Каже Вовк: „Піди, Микитко,
Запитай ту Шкапу швидко,
Чи Лоша нам не продасть?“

„Я пішов, вклонивсь їй низько.
„Що, матусю, пасовисько
Тутка маєте незгірш?
Тай Лошатко! От пахолок!
Чей його нам на виховок
Продасте за добрий гріш?“

„Щож, купуйте, люде божі!
Я й не що великі гроші
Буду правити від вас.
Ось лиш прочитай значки ті,
Що на задньому копи́ті:
Се тобі ціна як раз.“

„Ну, та я не в тімя битий
До копита підходити!
Шкапі поклонивсь до ніг,
Тай кажу́: „Спасибі, мати,
Та не вмію я читати.“
І до Вовка знов побіг.

„Друже, Шкапа ся лагідна,
І Лоша продати згідна,
І ціни не хоче драть.
Каже, в неї цінники ті
Є на задньому копиті —
Жаль, що я не вмів читать“.

„Що — Вовк крикнув, — ти нездаро!
Навіть кіньських літер пару
Ти не вмієш прочитать?
Я в письмі тім дуже вчений,
До ґімназій, академій
Виходив років аж пять“.

І пішов мій Вовк Несситий
Шкапу за Лоша просити.
Шкапа-ж відповіла: „На,
Ось лиш прочитай значки ті,
Що на задньому копиті,
Там написана ціна.“

Вовк Неситий нахиляєсь,
До копита призираєсь, —
Ех, як фрасне Шкапа враз,
Як у лоб не вціди́ть просто,
А була підкута остро —
То мій Вовк мов свічка згас.

Шкапа ж як не зарегоче
Та з Лошатем потеркоче,
Що і слід обох пропав.
А Вовчисько добру хвилю
Полежав в такім знесилю,
Мов зовсім небіжчик став.

Далї очи продирає,
Доокола позирає,
Але встати анї руш.
„Гей, — кажу йому, — Неситий,
Сам Лоша ти з'їв? Лишити
Не хотїв мінї нї кус?

„Га, ненаїсна прочвало!
З'їв усе, ще й того мало!
Друга на обід не клич!..
Аджеж я, невдячний цапе,
Перший торг робив у Шкапи,
То належавсь могорич.

„Ну, скажи так правду гладко:
Дешево купив Лошатко?
Людська знать цїна була.
Ви й не довго торгувались,
По приятельськи розстались —
Втїшна щось вона пішла.

„А проспавсь ти смачно, друже!
По такім обіді дуже
Се плявдує на живіт.
А як славно ти, Вовчуку,
Вмієш кіньскую азбуку —
Справді, чудо на весь світ!“

„Так я з Вовка кпив до ночи,
Він же витріщивши очи
Все лежав та лиш „ах, ах!“
Далї каже: „Будь тут чесний!
Що за торг би був чудесний,
А та дич — бє по зубах!“

„Ой, -- сказав Бабай, — Микито,
Не смішний твій жарт, бо скрито
В нїм гіркої правди шмат,
А найгірш те, що Неситий
Нинї ворог твій забитий,
З світа рад тебе зігнать.“

„Е — рік Лис, — наплюй на нього!
Все у Вовка злоби много,
Але злоба ум слїпить.
Світ би весь пожер він скоро,
Ба, коли не влїзе в горло!
А розумний з злоби кпить!“

Пісня десята.

При розмові шахом-махом
Лис з Бабаєм битим шляхом
Не спішать ся, звільна йдуть.
В тім Бабая штурк Микита.
„Стрику, осьде ямка скрита,
Живо заховаймось тут!“

Під місток, що був на шляху,
Втїк Бабай в великім стра́ху,
Думав, може де стрілець?
А за ним шмигну́в Микита,
Та на шлях глядів з укритя...
Пст! А сам трясеть ся ввесь.

А тим шляхом із Львова
Йде процесія здорова,
Що ходила там на суд:
Старий Півень перед веде,
За ним його весь рід іде,
Тілько мар вже не несуть.

Заховавши жаль у серцї,
З горя випивши по чвертцї,
Всї співають „Комаря“:
„Гей там в лїсї шум зробив ся,
Комар з дуба повалив ся!
Кличте, кличте лїкаря!

„Розбив собі головище
На дубовий конарище
(Сольо Півень витяга);
Вилетїла Муха з хати
Комаренька ратувати —
(Вся рідня підпомага).

„Ой Комарю, господарю,
Жаль менї вас непомалу, —
Тягне Півень голоском.
Чим же я тебе улїчу?
Бо тобі я щиро зичу! —
Хор підхопив весь гуртком.

„Продам хату, продам сїни,
Щоб добути медицини,
Ще й покличу лїкаря;
Продам граблї і мотику,
Заплачу ще і аптику,
А вздоровлю Комаря.

„Ой як гукне Муха люба,
Поскакали Клїщі з дуба,
Комарю спинили кров:
Мурашечки прибувають,
Подушечки підстилають,
Щоб на нього сон прийшов“.

Так то куряча рідня вся
Верещить, аж порівняв ся
Старий Півень із містком;
В тім мов блискавка з укритя
Як не скочить Лис Микита,
Тай хахап його мельком!

„Га, ти тут мені, драбуго!“
Скрикнув Лис і вхопив туго,
І головку враз відгриз.
Півень лиш крильцями стріпав,
І лапками довго сіпав;
З трупом в яму скочив Лис.

„Бій ся Бога, мій синашу,
Заварив нову ти кашу!
Чи зовсім ти з глузду збивсь?
Півень сей — велика сила,
Мав протекцію в Бурмила
І Цариці полюбивсь“.

Так Бабай остерігає,
Та Микита вже не дбає,
Півня радісно скубе.
„Ти начхай на се, моспане!
Глянь лиш, що тут за сніданє!
Пишно погощу тебе!

„А на Півня сего, стрику,
Здавна злість я мав велику,
В серці й досі ще кипить:
Не за позов, не за шкоду,
Але за одну пригоду,
Про яку й згадати стид.

„Раз голодний, що аж плачу,
Їду я по під сад і бачу:
Півень піє на вербі.
Як би тут його ошвабить,
Із верби до долу звабить
І до рук дістать собі?

„І як стій я для потреби
Вдав пустинника із себе,
Мимрю: Господи возвах;
Далї під вербу підходжу,
Очи скромно в верх підводжу,
Тай говорю як монах:

„Любая моя дитино,
Дивна, райськая пташино,
Здоровлю тебе сим днем!
Дбаю я про тебе ревне,
Про твоє добро душевне
Дай, розмову розпічнем!“

„Півень крикнув сміховито:
„Ой мій таточку Микито,
Видко, ти давно не їв!
Любиш ти у мене, певне,
Більш тїлесне, ніж душевне!
Зголоднїв — то й спобожнїв!“

„Не гріши, душе честива!
Я відрік ся від мясива,
Їм лиш мід та корінцї,
Піст твердий держу що днини
І живу собі в пустини
В найтемнїйшому кінцї.“

„Півень крикнув сміховито:
„Ой мій таточку Микито,
Тай масні-ж твої слова.
І язик твій медом капле.
Але зуб твій люто хапле,
Злоби повна голова.“

„Я кажу: „Ой гарна пташко,
Знов грішиш ти дуже тяжко!
Знай же: задля тебе я
Із далекої пустині
Вмисно аж сюди йду нині.
Ось до тебе річ моя!

„В сні почув я голос з неба:
Встань, Микито, живо треба
У село іти тобі.
Ти не гай ся й не лякай ся,
Як найшвидше поспішай ся, —
Здиблеш Півня на вербі.

„Півень сей — страшенний грішник,
Многоженець і насмішник
І безбожник. Тож іди,
Розворуш йому сумлінє,
Змий гріховне затвердінє,
До покути приведи!

„Синку ти мій гребенястий!
Швидко можеш ти пропасти,
І душа піде в смолу.
Злізь з гиляки, сповідай ся,
У гріхах своїх покай ся,
Душу збережи цілу.“

„Мовить Півень сміховито:
„Ох мій таточку Микито,
В чім же той тяжкий мій гріх?
Чи то я краду, грабую,
Чи вбиваю, чи мордую,
Чи святе беру на сміх?“

„Ей, небоже, — мовлю грізно, —
Кай ся, щоб не було пізно!
З серця гордість викинь пріч!
У тяжких гріхах конаєш,
А і сам про них не знаєш —
Се погана дуже річ.

„Чиж не маєш ти, признай ся,
По двайцять, по пятнайцять
І по більше ще жінок?
По якому се закону
Ти жиєш в грісї такому?
Будеш в пеклї в сірці мок!“

„Тут мій Півень став мов змитий:
Тон мій острий і сердитий
Зрушив, бач, його нутро.
„Ой мій таточку Микито,
Бачу ясно і відкрито
Се гріховнеє тавро!

„Та сей раз ще змилостив ся!
Я не постив, не молив ся,
В серцї скрухи не збудив.
Кепська сповідь бути може,
Тож лякаю ся, крий Боже,
Щоб і тут не поблудив.“

„Грішнику! — ревнув я строго, —
Чорт говорить з горла твого!
Сповіди боїть ся біс!
Геть жени його! Покай ся!
Із покутою не гай ся!
Зараз тут до мене злїзь!“

„Оттакого то я шваба
Підпустивши, сього драба
Таки за печінку взяв.
Звільна з гильки він на гильку
Став злїтати і за хвильку
На землї край мене став.

„Тут я хап його тай кличу:
„А, ти тут менї, паничу!
Сповідайсь, не сповідайсь,
А великої покути
Вже тобі не оминути,
Зараз із житєм прощайсь!

„Будь я пес, не Лис Микита!
Буде кров твоя пролита,
А жупан червоний твій
Я розмикаю й розкину,
Грішне тїло в домовину,
У живіт спакую свій."

„Зміркувавши, де попав ся,
Півень стишивсь, не трепав ся,
Звісив голову у низ,
І промовив сумовито:
„Ой мій таточку Микито,
Що вже дїяти, живись!

„Видко, Бог судив так, любий,
Щоб через твої я зуби
В рай блаженний увійшов.
Так бериж собі те тїло,
Щоб в зубах тобі хрумтїло, —
Поживай і будь здоров!

„І жупан отсей червоний,
Що ним часто во дни они
Я пишавсь серед Курок,
Рви, шматуй, — я не жалїю,
Тілько дай менї надію,
Що в смолї не буду мок.

„Лиш один ще жаль сердечний
В світ загробний, безконечний
Понесу з собою я,
Жаль тяжкий для серця мого,
Бо й для тебе шкоди много
Принесе та смерть моя.

„Бачиш, голос мій чудовий
Так сподобав ся попови,
Слава скрізь о нім така,
Що в епископскім соборі
При архієрейськім хорі
Мав я стати за дяка.

„Обіцяли паляниці,
Штири кірчики пшениці,
Ще й мягкого хавтуря;
Та я пункт поклав конечний,
Щоб Микита, муж сердечний,
Був там за паламаря.

„Ось тепер, коли я гину,
Мали у твою пустиню
Три канонїки прийти,
Закінчить твоє злидарство,
Запросить на паламарство
І завдаток принести.“

„Я артист є, любий стрику!
Кожде слово в мні велику
Силу вражінь підійма.
Тож як вчув слова такії,
Розгулялись в мене мрії,
Скокнула душа сама.

„Рот роззявивши без тями,
Живо сплеснувши руками
Мовлю: „Оттакий пан Лис!“
А в тій хвилї Півень злюка
Скочив, пурхнув мов гадюка,
Тай на гильку тілько блис.

„Ой мій таточку Микито, —
Мовить відтам гордовито, —
Так ти паном буть забаг?
Для мерзкого паламарства
Зрік ся б ти і неба й царства!
А мене ти мав в зубах!“

„Тьфу, тай згадувати годї,
Як із мене кпив сей злодїй,
Як пишавсь мов ґенерал!
Я звір тихий і рахманний,
Все дарую, бійку, рани, —
Та до смерти мщу скандал“.

Оттакеє розповівши,
Враз з Бабаєм Півня з'івши
І спочивши під містком,
Наші любі подорожні
Мов святії та побожні
Далї тюпали пішком.

„Кажеш, стрику: Півень — сила,
Мав протекцію в Бурмила
І в Цариці в ласку вліз?
То то й є наш лад, нівроку:
Без протекції ні кроку!
Щоб вас божий грім розтріс!

„Чи ти вчитель, чи фаховець,
Чи урядник, промисловець,
Чи поет, чи ремісник,
Будь ти здібний, пильний дуже, —
Без протекції, мій друже,
За весь труд свій маєш пшик.

„Ласка панська, вплив жіноцтва
Висші понад всї свідоцтва;
Шепне слово пан барон,
Чи прийде білєт княгині, —
Весь твій труд в одній хвилині
В пил розсиплеть ся, мов сон.

„Так то, любий мій Бабаю!
Силу ту я добре знаю,
А як знаю — не боюсь.
Аджеж я не в тїмя битий,
І для себе вмів зробити
Там протекційку якусь.

„При дворі коло Цариці
Є на місці фельчериці
Малпа Фрузя, удова:
Нїби лїкарка по трошка,
Нїби знахорка, ворожка,
А вродлива як сова.

„Хоч давно вже не панянка
І страшна еманципантка,
Всїх ненавидить мущин,
А до мене потихенько
Чує щось її серденько,
Звісно, що не без причин.

„Правду рікши, у Цариці
Я їй місце фельчериці
Виєднав — і дуже рад;
А тепер вона, небоже,
Все в дворі зробити може,
Всїх на свій звертає лад.

„Та хоч би мене й не знала,
То за мною би обстала,
Бо не любить Вовка — страх.
Чом не любить — се я знаю,
І скажу тобі, Бабаю, —
Швидше нам минеть ся шлях.

„Ще як з Вовком мандрував я,
Раз в чужину заблукав я
Аж над море, в Малпин край.
Змучені оба, голодні,
Нічого зловить не годні,
Хоч лягай та умирай.

„Глянь — між скалами криївка,
Малпи Фрузї се домівка.
От Несситий повіда:
„Йди, Микито, в сю хатину,
Може нас приймуть в гостину,
Бо тяжка нам тут біда.“

„Йду я, входжу — серед хати
Малпа наче чорт лабатий,
А круг неї діточки,
Та такі вам обридливі!
Чортенята всї правдиві,
Що аж страшно бідочки.

„Визвірились всї на мене,
Аж пробігло щось студене
По під шкіру — тьфу, пропадь!
Очи всї повитріщали,
Зуби так понаставляли, —
Думалось: от-от з'їдять.

„А Малпиця, та прочвара,
Підступа мов чорна хмара:
„Що вам треба? Хто ви є?"
Ну, я їй давай брехати:
„Я прийшов, щоб вам віддати
Ушановане своє.

„Із далекого Підгіря
Богомільний, чесний звір я,
І мабуть свояк ваш єсть, —
З прощі йду, та чувши масу
Про красу і мудрість вашу,
Я прийшов віддать вам честь".

„Подобріла Малпа зараз,
Від тих слів аж облизалась.
„Прошу сїсти! Так, значить,
Ви про мене щось чували?"
„Панї, ах, які похвали
Фама скрізь про вас кричить!

„А сї любі ангелягка —
Ваші дїточки? А татка
Певно дома десь нема?"
„Ох, мій пане, я вдовиця!
Та вам може-б поживить ся?
Зараз зладжу я сама!"

„О, спасибі, люба панї!
(А в кишках мов в барабанї
Пусто, марша тне живіт!)
Їсти в вас я й не посмів би!
Вашим любим словом хтїв би
Ум свій, серце напоїть!"

„Бачу, друже, що ти чемний
І розумний і приємний, —
Любий гість менї такий!
Будем говорити много,
Та про те поперед всього
Зараз їдж менї і пий!"

„І метнулась до комірки,
Принесла аж три талїрки
Мяса, шницлїв, ковбаси;
Перед мене все приносить,
Потім сїла та ще й просить:
„Їдж! Чом більше не їси?"

„Ну, я їм, аж хата ходить!
Малпа тимчасом розводить
Теревенї всї свої
Про жіночі нерви нїжні,
Про мущин чутя побіжні,
Про рабство жінок в сім'ї.

„Про „небіщика“ спімнула
Тай тяженько тут зітхнула:
„Він мене не розумів!“
Далї скочила в культуру,
Ворожбу, лїтературу,
Стрій, полїтику і спів.

„Я потакую й смакую,
Та для форми десь якую
Опозицію зведу;
Малпа спорить, горячить ся,
Бачу, потік не скінчить ся,
Тож наївшись більш не жду.

„Панї люба, я щасливий,
Що такий тут скарб правдивий
Несподївано знайшов!
Тут скріпив я тїло й душу,
Та простїть, спішити мушу,
Та прийду швиденько знов.“

„Малпа щось там ще плескала,
Я не слухав, як дам драла,
Коло Вовка опинивсь.
„Ах Микито, я тут гину,
А ти там цїлу годину!
Ну, принїс що? Пожививсь?“

„Поживись, — говорю, — брате,
Та з собою страву брати
Не подоба, просто стид.
Та ти йди до хати, друже,
Малпа гостям рада дуже,
То й тебе вона вгостить.“

Вовк у хату. Я се бачу,
Добре знаю вовчу вдачу,
То під стїнку притуливсь,
Слухаю. Ось Вовк витаєсь,
Малпа щось його питаєсь, —
Вовк на лавці розваливсь.

„Дай обідать, Малпо глупа!
А се що? Чортяток купа?
Ну, тай погань, Боже крий!
Та бо й ти   хай дундер свисне!
Глянеш — молоко аж кисне...
Ну, а де твій чорт старий?"

„Так Вовчисько ляпав з дуру.
А в тім Малпа цеглу з муру
Як ухопить, як шпурне
В саму морду — Боже любий!
Висипала штири зуби...
Мій Неситий як ревне!

„Був би Малпу вбив на місці,
Ба, коли Малпи звиннїщі.
Як не скочать дїточки:
Сей камінєм Вовка пражить,
Той знов очи видрать важить,
Двоє хапле за дрючки.

„Лущать, бють без милосердя!
Ледво-неледво відпер я
Двері й крикнув: „Вовче, йди!"
От він вискочив в тій хвили,
Бо були б його убили,
Нїби Гамана Жиди.

„Від тоді у Малпи Фрузї
Став я в ласках по заслузї,
Вовк же гірший полину.
Тож я вірю щастю свому:
Серед бурі, серед грому
Инші то́нуть, я сплину“.

Оттака велась розмова,
Поки шляхом Лис до Львова
Враз з Бабаєм дочвалав:
Саме в пообідню пору
На майданї просто двору
Він на суднім місцї став.

*

Пісня одинацята.

Повідають мудрі люде:
Прибудь розум, щастє буде.
Того й Лис державсь усе:
Хоч мороз шкребе по тїлї,
Але рухи бистрі, смілі,
Гордо голову несе.

Так він виступив охоче;
Всї на него вперли очи,
Всїм зробилось прикро так,
Мов чекали грому, бурі...
Між ряди нїмі, понурі
Лис вступив мов весельчак.

„Га, убійце ти проклятий!
Ти ще смієш тут ставати?“
Грізно з трону крикнув Царь.
„Гляньте, панство, він ступає
Так свобідно, мов не знає,
Як гидкий прислав нам дар.

„Га, ти міх брехень і зради!
Нї, не надїй ся пощади!
Яця ти на смерть загриз!
Цап, твій спільник в Яця смерти,
Вже на штуки є роздертий, —
Се й тебе жде, пане Лис!“

Лис поблїд, почав тремтїти,
Наче перший раз на свїтї
Новину таку почув,
Далї руки заломавши
І лице слїзми облявши,
На все горло так зарув:

„Ой, ой, ой, годино чорна!
Яць загиб, душа моторна,
І проклятий Цап їздох!
Ох, окрадений Микито,
Твій найбільший скарб десь скрито!
Щож почну я! Ох, ох, ох,!“

„Що се ти верзеш, брехуне?“
Царь до него гнївно суне.
„Царю, вбий мене тепер!
Сеж мій скарб пропав безцїнний,
То й я жити вже не склінний, —
Лїпше б я від разу вмер!

„Га, я думав, що на Яця
І на Цапа можна здать ся,
Через них я й передав
В запечатанім пакунку
Скарб для тебе в подарунку —
Світ такого не видав.

„Там діямент був чудовний,
Що в ночи мов місяць повний
Серед потемків світив;
Там був перстїнь рубіновий,
Що склоняв всїх до любови
К тому, хто його носив.

„Се Цареви слав я радо,
Для Цариці-ж ще свічадо*)
Смараґдове приложив:
Хто глядївсь в нім за погоди,
Набирав здоровля, вроди,
Навіть мертвий би ожив.

„От-такі цінні клейноди
Я, не надїючись шкоди,
Через Яця передав.
Чиж міг думать я хоть хвильку,
Що вбє Яця Цап Базилько,
Щоб дарунки зрабував?

„А тепер же, рідна мамо!
Яць погиб і Цап то само,
Деж я скарб свій віднайду?
А на мене злі язики
Тут звалили гріх великий,
Щоб упхати у біду.

„Царю й ти Царице панї,
Всї підозріня погані
Геть відкиньте, сплїтки всї!
Щоб потомки не судили,
Що ви лихом відплатили
Найвірнійшому слузї!“

Втих Лис. Царь насупив лиця,
Та захлипала Цариця —
Страх чутливая була,
Ще й по добрім підвечірку,
Бо, сама обдерши шкірку,
З'їла смачно чверть Вола.

*) Зеркало.

„Ні — почав знов Лис по хвили, —
Бачу, вороги закрили
Ваші царські очи знов!
То й мені житє обридло!
Бо підданих сила й світло —
Царська ласка і любов.

„Так прощай же, білий світе!
А ви кляті, виходіте,
Завзятущі вороги!
Хто що мав мені закинуть,
Виступай! Чи жить, чи згинуть,
Будем бить ся без ваги!

„Щож вас, труси, не видати?
Лиш поза́очи шептати
Вмієте, а щоб в лице
Стати сміло, доказ дати
І житєм за правду стати,
О, то вас нема на це!“

„Брешеш, навісний брехуне! —
Крикнув Вовк і сміло суне
З між звірячої товпи, —
Я з тобою бить ся хочу,
Клятий твій язик вкорочу,
Щоб не брав ти нас на кпи!

„Перед Бога й царські очи
Я стаю й бороть ся хочу,
Та на смерть, не на житє,
Щоб ствердить, що ти поганець
І брехун і ошуканець,
Топчеш все, що є святе!

„Не те, що мені творив ти,
Але всї звірячі кривди
Против тебе ставлю я.
Не за себе хочу мстить ся,
А за теє, що Вовчиця
Перетерпіла моя.

„Слухайте, яку публіку
Він зробив їй, що й до віку
Не позбуть ся їй знаку.
Над ставом сидить Вовчиця,
Лис надбіг і аж давить ся,
Смачно рибу їсть жарку.

„Що се ти їси, Микитко?“,
„Адже рибу„ — каже швидко
Лис. — „Та дайжеж і менї!“ —
Просить жінка. — „Що вам, тітко,
Риби хочесь? Поглядіть-ко,
Тут в ставку їх тьма на днї!“

„Е, в ставку! Чи я не знаю?
Щож, коли їх не спіймаю!“
„Тїточко, я вас навчу.
Я-ж їх ловлю всяку днину:
Де лиш сїть свою закину,
Десятками їх тащу!“

„Що за сїть?“ пита Вовчиця.
„Сего зараз мож навчить ся.
Ось зо мною лиш ходи!“
Снїг був, вітер на болоню,
Став замерз, одну лиш тоню
Хтось протяв серед води.

„От сюди то припровадив
Лис Вовчицю й так їй радив;
„Тїтко, гляньте, що тут їх!
Лиш у воду хвіст запхайте,
Подержіть тай витягайте —
Риб спіймете повен міх!“

„І так щирим він чинив ся,
Так Вовчиці піддобрив ся,
Що повірила вона:
По́квапно на лїд присїла,
В ополонку хвіст встромила,
Тай держить, держить — дурна!

„Лисе — каже — щось щипає!“
„Цить, то риба так хапає“.
А то хвіст хапав мороз.
„Лисе, може вже тягнути?“
„Е, ще мало мусить бути,
Ще потримай, поки мож!“

„Лисе, тисне щось і мика!“
„Цить, се щука є велика,
Та така немов Баран!“
А то хвіст обмерз вже кріпко.
„Лисе, тягну!“ — „Нї, ще дрібку!
Бач, хапає ся Шаран!“

„Далї вже терпцю не стало,
Шарпнула вона помало —
Не пускає. „Ой, тягни,
Каже Лис, — тут риб так много!
Витягай же їх, небого,
Щоб не розтеклись вони!“

„Шарпнула ще раз Вовчиця, —
Ні, хвіст у леду держить ся!
Тягне міцно — ані руш.
„Тітко — Лис рік, — дякуй Богу,
Ось з села нам на підмогу
Люде йдуть, зо двацять душ!“

„Як Вовчиця теє вчула,
Зо страху себе забула —
Як завиє!... Боже мій!
Люди люті гульк надбігли,
Як її примерзлу вздріли,
Хап за палички як стій.

„Сиплють ся удари градом!...
Бідна жінка крутить задом,
Вєть ся, рвеь ся, а ті бють!
Далї шарпнула що сила,
Пів хвоста в леду лишила,
Тай шмигнула в божу путь!“

А на се Микита кречно:
„Так, се правда, безперечно,
Лиш крихітка в нїй брехнї!
Непотрібно, Вовче, тільки
Всю захланність своїї жінки
Ти приписуєш менї.

„Будь вона порядна й чесна,
Швидко б хвіст з води піднéсла,
Мала б рибу й хвіст увесь.
Та вона мов оцапіла,
Став весь виловить хотїла,
Ще й на мене жалуєсь.“

Збір увесь зареготав ся,
А Неситий аж стїкав ся,
Під собою землю гриз.
„Га, поганець! — крикнув лютий —
Ось як він вертить і крутить,
Щоб невинним все був Лис!

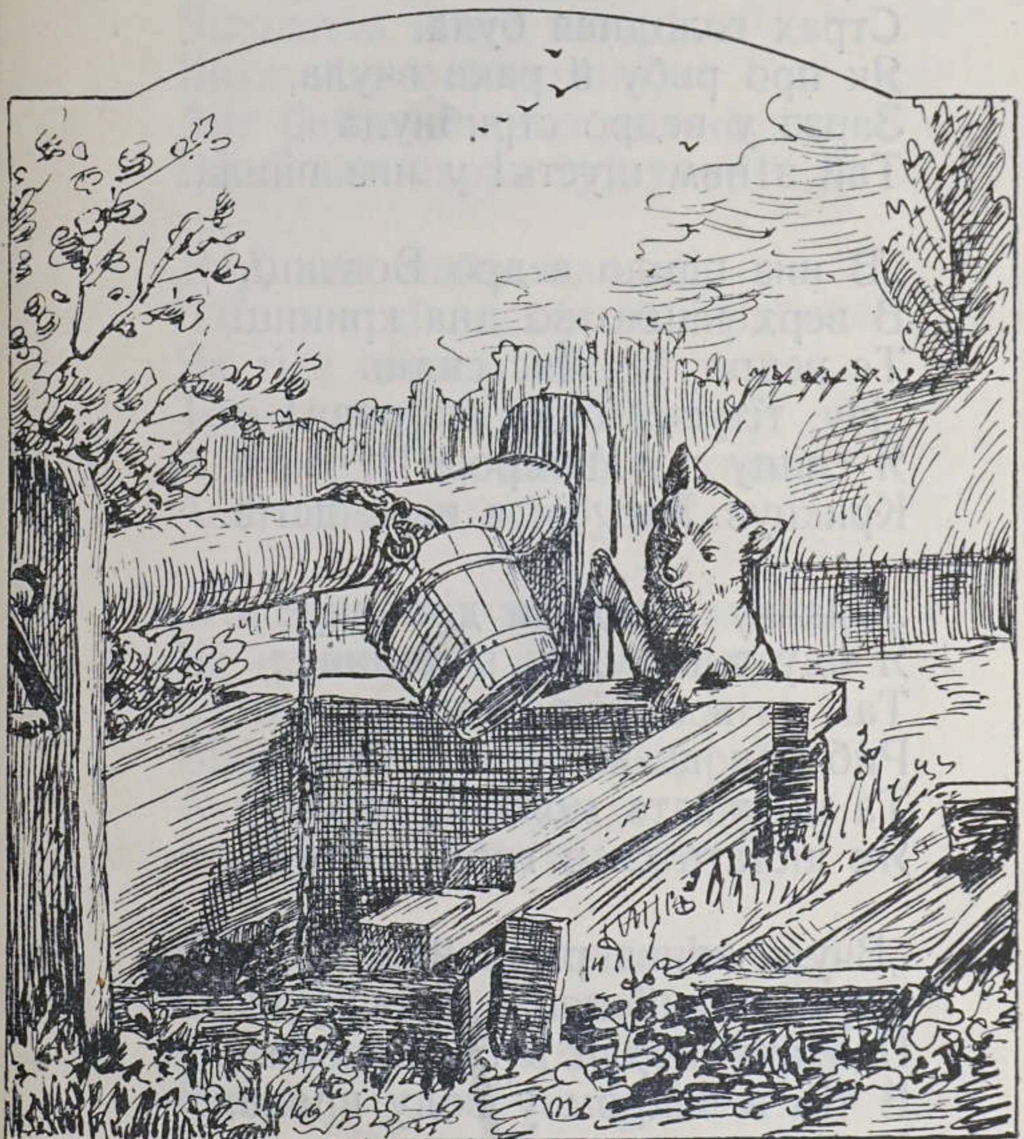
„Та не дочекаєш, клятий,
Нас усіх на сміх підняти!
Підлих справок твоїх – тьма.
Ну, скажи, там при криниці
Чи була вина Вовчиці,
Чи твоя лиш злість сама?

„При цімброваній криниці
Висїли два ведра з криці
На валу на ланцюсї.
Лис води хотїв напить ся —
Скік в ведро, щоб в низ спустить ся,
Друге-ж звисло на версї.

„Ну, пє воду і смакує,
І нараз собі міркує:
„Боже, щож се я вчинив!
В низ я з'їхав, але в гору
Хтож мене підтягне в пору?“
Бідний з жаху аж завив.

„Треба-ж тій біді лучить ся,
Щоб той плач його Вовчиця
Вчула йдучи беріжком.
До криниці зазирає...
„Лисе, що там є?“ — питає
Своїм ніжким голоском.

„Лис мій свапно забалакав:
„Ах, тїтусю, риби, раків
В тій криниці ось де гук!
Пів години тут лапаю,
Пів ведра вже ось їх маю,
Тай наївсь неначе струк!

„Жаль, що стілько їх ся лишить!
Влізь в ведро, що тамка висить,
Тай до мене їдь у низ!
Наїси ся, ще й до дому
Купу занесеш старому!“
Так брехав їй хитро Лис.

„Ну, а се вже вам не тайно,
Що Вовчиця, як звичайно,
Страх голодная була.
Як про рибу й раки вчула,
Зараз у ведро стрибнула
Тай з ним шусть! у низ пішла.

„В низ пішло ведро Вовчиці,
В верх пішло зо дна криниці
Те ведро, де Лис сидів.
„Ну, тїтусю, будь здорова!
Я спішу до Маґерова!“ --
Крикнув Лис, як в верх летів.

„Славну ти вдала драбину:
Я йду в гору, ти в долину;
Так то в світї все ведесь.
Риб там не знайдеш, небого,
Та подумать можна довго,
Як дістать ся в гору днесь!“

„Вчула жінка річ лайдацку;
Страх такий напав бідачку,
Що аж сперли в бік кольки.
В тім з ведром у воду впала, —
То завила, застогнала,
Аж піднесли ся бульки.

„Вчули люди крик Вовчиці,
Позбігались до криниці;
Мислите, що хоть один
Змилувавсь, хтів поміч дати,
Що є жінка й дїтям мати?
Нї, в їх руки впав, то гинь!

„Вовк в криниці! Вовк в криниці!
За лошата і ягниці
Відплатім йому тепер!
Витягайте осторожно,
Але бийте скілько можно,
Щоб нам зараз тут умер!“

„Ну, подумайте вашеці,
Що там діялось в їй серці,
Як ті в верх її тягли!
Там в низу вода, потопа,
А в верху зо двацять хлопа,
А з палками всї були!

„Лиш на світ вона вказалась,
Як не знімесь лускіт, галас —
Бють, товчуть, мов околіт!
Бідна знйтилась в ведерці,
А тут вже розпука в серці,
І в очах померк їй світ.

„Сил їй додала трівога:
Скочила з ведра небога
В найгустійший стиск палиць:
Навіть в казці не сказати,
Кілько їй прийшлось набрати
Суковатих паляниць.

„Як вона спасти ся вспіла
І жива з їх рук убігла,
Сего вже не знаю я.
Се, брехуне ти огидний,
Твій був поступок єхидний,
Справка підлая твоя!“

„Ой Вовцуню, коб ти знав,
Як то я їй дякував
За той вчинок милосерний,
Що дала собі накласти
Те, що правно мало впасти
Та на мій хребет мізерний!...

„Благородная Вовчиця!
Вчинком тим ти-б міг гордить ся.
Є заслуга тут моя...
А при тім вона, нівроку,
Суковатого оброку
Знести може більш, ніж я!“

Так то Лис з Вовчиці кпив ся.
Всї сміялись. Вовк казив ся.
„Брехо! митко! — він кричав. —
„Най кордюк язик твій сточить!
Як ти все в живії очи
Біле в чорне пробрехав!

„Але ні, не язиками,
А зубами і руками
Будем бить ся! Най умру,
А тобі, брехуне, вбійце,
Зраднику і кровопійце,
Хавку клятую запру!“

Крикнув Лис: „Ти грубіяне!
Думаєш, що лайка стане
Латкою на честь твою?
В лайцї ти міцнїйший, синку,
А як хочеш поєдинку, —
То почуєш, як я бю!“

„Ну досить тих сварів! Годі!
Чорт зна, хто з вас прав, хто злодій!“
Вставши в трону Царь сказав.
„Завтра рано бій остатний
Вкаже, хто лихий, хто вдатний.
Ось вам проба ваших прав!“

Лісня дванацята.

Рано сонечко схопилось,
У росї перлистій вмилось
І смієть ся, не пече...
Лис Микита ще любісько
Спить розлягшись на все ліжко,
В тім хтось штурк його в плече.

„Гей, ти спюху, час вставати!
Зазирає день до хати;
А ти знаєш, що за день?
Він рішить, чи до побіди
Ти дійдеш, чи смерть і біди
З бою винесеш лишень!“

Так при ліжку Лиса ставши
І його за руку взявши
Малпа Фрузя пророкла.
Всю ту ніч вона не спала,
Все за Лисом промовляла,
Де в кого лише могла.

Буркнув Лис крізь сон гнївливо,
Та протерши очи живо
Коло ліжка Малпу вздрів.
„Фрузю, ти се?“ скрикнув втїшно,
З ліжка схопив ся поспішно.
„З чим же Бог тебе привів?“

Фрузя каже: „Ах Микито,
Що колись було прожито,
В мене з тямки не зійде!
Бо жіноче серце любить
Вічно того, хто нас губить,
Навіть вдячности не жде.

„Так тобою я турбуюсь
І за тебе все піклуюсь,
Хоч про се ніхто й не зна.
Але нині бійка люта
Привела мене аж тута.
Мучить мисль мене страшна!...

„Ой Микито, Вовк могучий,
А хоч хитрий ти і ручий
І проворний на язик,
То все ж легко бути може,
Що пропадеш ти, небоже.
Жартувати Вовк не звик!

„Тим стурбована я дуже
І прийшла сюди, мій друже,
Щоб тобі допомогти.
Знаєш, де прийде до звади,
Добра й баба до поради, —
Слухай моїх рад і ти!

Лис сміє ся. „Фрузю люба,
В тебе ні одного зуба
Не хибує! Щож притьмом
Бабою тобі чинить ся?
Ти ще можеш похвалить ся
І красою і умом!

*

„Вчинок твій великодушний!
Радо буду я послушний
Твоїй раді, тілько радь!“
Фрузя плеснула в долоні —
Гей, Малпи, що на вигоні
Ждали, всі гуртом біжать.

„Го, го, го, — сказав Микита, —
Тут рідня вся знакомита!
Фрузю, щож се все значить?“
Фрузя каже: „Не жури ся,
Сядь на лавці, простягни ся,
А про решту тихо, цить!“

Тут нараз три Малпи злюки
Як візьмуть Микиту в руки:
Голять, миють, милом труть:
Гладко тіло все обстригли,
Потім принесли оливи
І на хвіст кудлатий ллють.

Каже Фрузя: „Ну, Микито,
Все обстрижено, обмито,
Тілько в кудлах хвіст лишивсь:
Се на те, шоб Вовк нікуди,
Ні за крижі, ні за груди
Ні за лоб тебе не ймивсь.

„Як на тебе він накинесь,
Ти чинись, мов з страху гинеш,
Втеки! та не дуже квап!
А як буде Вовк вже близько,
Обваляй в пісок хвостисько,
Тай в лице йому талап!

„Буде се йому несмачно
І остудить запал значно;
Поки очи він протре,
Всядь на карк йому ти сміло,
І велике зробиш діло,
Вовка дідько забере.

„А тепер клякни покірно,
Чари дам тобі, що вірно
Доведуть все до путя:
„Іраки чо и рачіш реп,
Йирям узори рачін веп,
Ятучь цімішь ліб й анат.“*)

„Ну, тепер вставай мій друже,
Йди здоров, не гай ся дуже,
І з побідою вертай!
Ви-ж ведіть, Малпятка, Лиса
Там, де звірі всї зійшли ся,
На ту толоку під гай!“

Йде дружина знакомита,
Гордо суне Лис Микита
Просто перед царський трон.
Царь уздрівши, як він вбрав ся,
За живіт зо сміху взяв ся.
„Хитрий же ти бестіон!“

Але Лис поважний, строгий,
Поклонивсь Цареви в ноги,
А Цариці до колїн,
А відтак на місце бою
В круг обступлене юрбою
Виступив спокійно він.

Озирнувсь — аж Вовк вже тута:
Наче чорна хмара люта
Виступає з між рядів,
Аж зубами він скрегоче,
Мов свічки блищать ся очи —
Так з кістьми би Лиса й з'їв.

---

*) Кождий рядок треба читати в задгузь.

І махнув Царь головою,
Знак подав їм булавою
Починати боротьбу.
Сурми, труби загриміли,
Всї затихли, занїміли,
На непевну ждуть судьбу.

Перший скочив Вовк лапастий,
Лиса в зуби щоб попасти
І зробить йому капут.
Лис завив, перелякав ся,
І швиденько в зад подав ся, —
Вовк за ним осьтут... осьтут!

Наздігнав його вже близько,
А в тім Лис в бігу хвостисько
По піску проволочив, —
Як не свисне Вовка в очи,
Так йому темнїйше ночи
Світ увесь заморочив.

„Ой, тай сучий же ти злодій!“
Крикнув Вовк, та гнать вже годї,
Став і тре з очий пісок.
„Що, Вовцуню, будем бить ся, —
Рік Микита, — чи мирить ся?
Ну, подай свій голосок!“

Обернувсь Микита скоро,
Вовка вхопити за горло
Вже ось-ось він наострившь —
Але Вовк скакіць до нього,
І зубами хап за ногу -
Лис на землю повались.

„Га, собако ти брехлива,
Ось тепер приходять жнива:
Все, що сіяв, те й пожнеш!
Раз в мої попав ти руки,
За всі кривди, збитки, штуки
Ти заплату відбереш!“

„Ов. — подумав Лис, – се бридко,
Тут пропасти можна швидко!
Нумо з смирного кінця!“
І щоб час лиш протягнути,
Він почав на жальні нути
Промовлять такі слівця:

„Стрику, майте Бога в серці!
Я-ж якась рідня вам преці!
Що се ви так завзялись?
Чиж то честь, гонори знатні,
Що мов бестії остатні
Бють ся на смерть Вовк і Лис?

„Ой, стрицуню рідний, чуйте,
Лиш сей раз мені даруйте, —
А кленусь вам, поки жить,
Я і всі мої народи
Сумирно, без перешкоди,
Вірно будем вам служить.

„Все робити-му для тебе,
Всякий труд прийму на себе,
Не доїм і не досплю,
А тобі гусий, качаток,
Риб і раків і курчаток
Повну кухню наловлю.

„Тай згадай, чи то я бою
Іменно хотів з тобою?
Як я довго вагувавсь!
І тепер як дбав я пильно,
Щоб тебе не вдарить сильно,
В своїй силї гамувавсь!

„Що лиш хочеш, хоч як трудно,
Все я вчиню! Хоч прилюдно
Підлим брехуном назвусь!
Ой, болить! Рідненький стрику!
Милість покажу велику,
Най надармо не молюсь!“

„Нї — гарчить Неситий — годї!
Знаю я, який ти злодїй,
Бреха і крутїй єси!
Обіцяєш злота мірку,
А потому завше дїрку
Із обарінка даси.

„Та тепер хоч присягни ти
Нас усїх озолотити,
Віри я тобі не йму!
Гамувавсь ти в бою ладно,
Що менї у очи зрадно
Впер піску чортівску тьму!

„Нї, хоч як бреши й звивай ся,
А з житєм усе прощай ся!
Я здурить себе не дам.
Помоли ся швидко Богу,
Кай ся всїх гріхів — в дорогу
Мусиш нинї йти к дїдам!“

Так гарчав Неситий гордо,
Рад би Лиса взять за горло,
Але ногу мав в зубах.
А Микита поки рюмав,
Хитрість вже нову обдумав,
Як минув ся перший страх.

Ніби молить ся він Богу,
А тим часом задню ногу
Всунув Вовку під живіт...
Як нараз запоре жмінку
По під саму селезїнку,
Вовкови змінив ся світ.

„Ай!“ ревнув, згадавши бабу.
Фіть! Лис з пащі вирвав лабу,
Задньою-ж ще раз потис:
Вовк зомлїв і повалив ся —
Ґульк, на верха опинив ся
Й хап його за горло Лис.

„Га, тепер проси пощади!
Тут заплату за всї зради
Ти дістанеш!“ — Лис кричав.
Вовк запінений, заїлий
Лиш метавсь мов ошалїлий,
І слабіючи гарчав.

Та Микита вже не глупий,
Силу всю зібрав до купи,
Мов кліщами горло тис;
Тягне, шарпає, термосить,
Аж Лев крикнув: „Досить! Досить!
Побідив сим разом Лис!“

Лис на теє царське слово
Вовка відпустив здорово.
„Царю — каже — я корюсь!
Я хотів лиш пляму стерти,
Вовчої не хочу смерти,
На безсильнім я не мщусь.“

Тут піднявсь утїхи галас!
Малпа крізь юрбу пропхалась
Із лавровим вже вінцем.
Всї приятелї зійшли ся,
Сла́вили й витали Лиса,
Що таким явивсь борцем.

Не один, що ще недавно
Був би з'їв його, вив: „Славно!
Жий, Микито, много лїт!“
Лис подякував уклоном,
Потім клякнув перед троном,
Щоб чуть царський заповіт.

„Встань, Микито! — Царь озвав ся, —
Славно, сину, ти списав ся,
Честь свою оборонив.
Що було, нехай минає!
Царь дарує і прощає,
Що коли ти завинив.

„Днесь конець сварнї і звадї,
І від нинї в царській радї
Ти про спільне благо радь!
Честь прийми від мене тую:
Ка́нцлєром тебе йменую,
Віддаю тобі печать.

„Як ти мудро вмів держать ся,
Від біди оборонять ся,
Так державу борони!
Що порадиш   Царь прикаже.
Що напишеш — Царь не зmаже,
Лиш сумлінно все чини!“

Каже Лис: „Мій Царю й тату,
За так щедру і богату
Ласку чим я відплачусь?
Сил у мене є не много,
Але весь для блага твого
Й для держави посвячусь.

„Ще лиш на однім прости мя!
На деньок домів пусти мя:
Жінка й діточки десь там
Плачуть, тужать... Най же нині
О щасливій переміні
Сам я звістку їм подам“.

Царь сказав: „Іди, мій друже!
Я й Цариця раді дуже,
Щоб весь смуток їх пропав.
Маєш дозвіл на три днини,
А вертай же разом з ними,
Щоб я тут їх привитав.“

Тут кінчить ся наша казка.
Всім, хто слухати був ласка,
Дай же Боже много літ!
Най і наш весь сум пропаде!
А тим, хто нам коїть зради,
Най зійдеть ся клином світ!

Зміст книжки.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.